

STRATEJİK İŞBİRLİĞİ VE STRATEJİK ORTAKLIK KAVRAMLARINA KARŞILAŞTIRMALI BİR BAKIŞ

A COMPARATIVE SURVEY ON THE CONCEPTS OF STRATEGIC COOPERATION AND STRATEGIC PARTNERSHIP

Yrd. Doç. Dr. Gültekin SÜMER, Maltepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği Bölümü, gsumer@maltepe.edu.tr

ÖZET

Stratejik ilişkiler güç merkezli uluslararası politikanın bir gerçeği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum beraberinde stratejik ilişkilerin sınıflandırılması ihtiyacını getirmektedir; çünkü stratejik ilişkiler asimetrik gibi, kendisini işbirliği ve ortaklık şeklinde de gösterebilir. Stratejik işbirliği daha kısa vadeli ve sınırlı bir alanda işbirliği anlamına gelirken, stratejik ortaklık iç siyasal uyuma bağlı olarak daha uzun vadeli kapsamlı hedefler peşinde koşması anlamına gelir. Stratejik işbirliği ortaya çıkabilecek uyumsuzluklara karşı daha kırılgan iken, stratejik ortaklık daha dayanıklıdır. Stratejik ortaklık ile stratejik işbirliği arasındaki ayrımın doğru bir biçimde yapılamazsa stratejik ilişkinin çıkmaza girdiği durumlar yeterince anlaşılammış olur.

Anahtar Kelimeler: Stratejik Ortaklık, Stratejik İşbirliği, İttifak

ABSTRACT

Strategic relations emanate from power-centered character of international relations. This brings about a tight classification of the strategic relations. For, the strategic relations can take on the form of cooperation and partnership as well as an asymmetrical one. Strategic cooperation refers to a short term and limited strategic scope where as, strategic partnership refers to pursuing long term and extensive strategic relations. Strategic cooperation is more vulnerable to disharmonies between the two sides whereas strategic partnership is more durable. Such a distinction matters in case any strategic relation suffers an impasse.

Key Words: Strategic Partnership, Strategic Cooperation, Alliance

1. GİRİŞ

Uluslararası politikada devletlerarasında çeşitli düzeylerde kendisini gösteren yakınlaşmalar uluslararası politikanın kaçınılmaz bir dinamiği olarak yerini almıştır. Bu yakınlaşmalar devletler için kimi zaman zorunluluk olduğu kadar, kimi zaman da fırsat anlamına gelmektedir. Devletler arasında çeşitli düzey ve boyutlarda gösteren bu yakınlaşmalar, tarafların sadece danışmalarda bulunacağı bir antant şeklinde olabileceği gibi, kapsamlı güvenlik garantileri içeren ittifaklar şeklinde de kendisini gösterebilir. Ne var ki, devletler arasında oluşturulan her ittifakın stratejik boyut karakteri alması düşünülemez; çünkü genelde devletleri ittifak içersinde yer almaya iten ana neden devletlerin kendi güvenliklerini sağlamakta yetersiz kalmalarıdır. Stratejik işbirliği ve stratejik ortaklık şeklinde görülen yakınlaşmalar ise ittifakların daha farklı bir türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu türden yakınlaşmaların ittifaklar içersinde daha az ele alınmasından ötürü bu kavramları açıklığa kavuşturmakta yarar var.

Devletler arasında kurulan stratejik ilişkiler yeknesak bir karakter göstermez; kendi içersinde dereceleri bulunur. Stratejik ortaklık ve işbirliği kavramlarına karşılaştırmalı bir biçimde bakılması gereği de buradan kaynaklanmaktadır. Kurulan stratejik ilişkileri doğru bir biçimde kavramsallaştırmak için böyle bir karşılaştırmalı bakışa ihtiyaç vardır. Bu yapılmadığı takdirde, kurulan stratejik ilişkiler yanlış beklentilere meydan verebilir. Özellikle stratejik ortaklık kavramına açıklık getirmekteki gereklilik, bu kavramının Soğuk Savaş sonrasındaki güncel uluslararası ilişkiler tartışmalarında sıklıkla yer etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu kavramın Soğuk Savaş sonrasındaki dünyada çok daha fazla yer etmesini uluslararası sistemin çok kutupluluğu özendirmesinde aramak gerekir. Çok kutuplu bir dünyanın stratejik ilişkileri özendirmesi bir yana, iki devlet arasındaki stratejik ilişkiyi tanımlamak için kullanılan stratejik ortaklık kavramının çok defa gelişigüzel bir biçimde kullanıldığını görüyoruz. Bu kavrama açıklık getirmekteki ve sınırlarını doğru bir biçimde çizmekteki gereklilik aynı zamanda buradan ileri gelmektedir. Stratejik ortaklığın stratejik ilişkilerdeki yeri nedir? Gerçek anlamda bir stratejik ortaklığın oluşması, hangi ölçütleri veya ön koşulları gerektirir?

2. STRATEJİK İLİŞKİ

Devletler arasında stratejik ilişkilerin nasıl kurulduğuna geçmeden önce, böyle bir stratejik ilişkide stratejik hamlenin ne anlama geldiğini ve stratejik hedeflerin ne olduğuna değinmekte yarar var. Diplomaside bir hamlenin stratejik olması, o hamlenin karşı tarafı yenilgiye uğratacak şekilde bir tarafa üstünlük sağlamasıdır. Sözgelimi "Stratejik Silahları Sınırlandırma Antlaşması" ndan söz ederken, stratejik silahlardan kastedilen, bir tarafın diğer tarafı olası bir sıcak savaşta saf dışı edebilecek ölçüde, stratejik dengeyi bozabilme potansiyeline kavuşmasıdır. Stratejik hamle de, stratejik üstünlük kazanmak ya da karşı tarafın böyle bir üstünlüğü ele geçirmesinin önünü kesmektir. Diğer bir deyişle, stratejik hamle karşı tarafın hareket özgürlüğüne büyük bir darbe indirmek anlamına gelir(Dixit ve Barry,2003:118). Bismarck diplomasisi, diplomasi tarihi içersinde

stratejik hamle konusunda en aydınlatıcı örneklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bismarck diplomasisindeki can alıcı stratejik hamle, 5 güçten oluşan Avrupa'daki güç mücadelesinde, stratejik üstünlüğü elinde bulunduran 3 güçten biri olmaktı(Craig ve Alexander, 1995:33). Buna benzer şekilde, petrol gibi stratejik öneme sahip bir hammaddeyi elinde bulundurmak da özellikle büyük güç mücadelelerine sahne olan bir bölgede bir devlete stratejik üstünlük kazandırır. Hiç kuşkusuz, Saddam Hüseyin'in 1990'da Kuveyt'i işgal etmesinden sonra Körfez emirliklerine bütünüyle hâkim olması durumunda, Irak bölgede çok büyük bir stratejik üstünlük kazanacaktı.

Stratejik hedef kavramı ise, bir devletin belirlemiş olduğu dış politika hedeflerine tek başına ulaşmasının güçlüğünden kaynaklanır. Bu hedeflere varmanın güçlüğü, devletleri bir strateji oluşturmaya itmektir. Bir devletin bu hedeflere tek başına ulaşmasının güçlüğü, o devleti diğer devletlerle stratejik ilişki kurma arayışına iter. Stratejik hedefler, en genel anlamıyla stratejik üstünlüğün karşı tarafa geçmemesi için iki veya devletin stratejik dengeyi kontrol etmesi anlamına gelir. Benzer bir anlamda, stratejik hedef kurulmuş olan stratejik dengenin değiştirilmesinin önünün kesilmesi amacı güder. Kısacası stratejik hedef, diplomatik arenadaki üstünlüğü kendi lehine çevirerek, karşı tarafı diplomatik olarak kilitlemektir. Anlaşılacağı gibi, bir stratejik hedefin olabilmesi için mücadeleye konu olacak bir stratejik değer bulunması gerekir. Bu stratejik değer, jeopolitik öneme sahip bir bölgenin denetim altına alınması olabileceği gibi, stratejik dengeyi etkileyecek bir devletin kendi tarafına çekilmesi şeklinde de olabilir. Stratejik hedef stratejik dengeleri etkileyecek bir stratejik değer karşı tarafın eline geçmesini önlemek veya karşı tarafın elinden almaktır. Jeostratejik bir köprübaşının tutulması buna örnektir. Nitekim Afrika boynuzunun Soğuk Savaşta süpergüçler arasında sıkı bir çekişme konusu olduğunu görüyoruz. Bu durum Afrika boynuzunun hem Hint Okyanusu'nu hem de Kızıl Deniz'i denetim altına almaya olanak veren konumundan kaynaklanmaktaydı. Özellikle Kızıldeniz'den geçen petrol akışı düşünüldüğünde bölgenin önemi bir kat daha önem kazanmıştır. Nitekim Sovyetler Birliği Somali'de 1969'da Siad Barre'nin işbaşına gelmesinden sonra bu ülkeye yoğun olarak ekonomik ve askeri yardım yapmış, bunun karşılığında da bu ülkenin stratejik önem arzeden liman ve hava sahalarından yararlanmıştı (Brind,1983/1984:78-85). Stratejik hedef aynı zamanda bir küresel gücü bir bölgeden uzak tutmak anlamına da gelir. 1996'da Şanghay Beşlisi olarak kurulan ve 2001 yılında da bir örgüt kimliği kazanan Şanghay İşbirliği Örgütü ABD'nin Orta Asya'daki nüfuzunu kırmak ve bölgeden uzak tutmak şeklinde bir stratejik anlam içermektedir. ABD'nin 11 Eylül'ün doğurduğu süreçten yararlanarak Özbekistan ve Kırgızistan'da üsler edinmesi kuşkusuz Şanghay Beşlisi olarak başlayan bu harekete büyük bir ivme kazandırmıştır. Öte yandan, bir stratejik ilişkide ilişkiye konu olan hedefleri somut ve soyut hedefler olarak ayırmak mümkündür. Somut hedefler askeri, ekonomik ve jeopolitik üstünlük sağlamak ile ilgiliyken, soyut hedefler ideolojik/kültürel üstünlük sağlamak ile ilgilidir. Sovyetler Birliği'nin çevrenmesi veya petrol akışının devam ettirilmesi somut hedefleri oluştururken, bir bölgeye köktenci akımların ve komünizmin hâkim olmaması için kurulan stratejik ilişki soyut hedefleri oluşturur.

Devletlerin belirledikleri hedeflere tek başlarına varamaması, stratejik ilişkilerin de doğuşunu beraberinde getirir. Bununla birlikte her stratejik ilişki aynı zamanda stratejik işbirliği ya da stratejik ortaklık anlamına gelmez; çünkü stratejik ilişkiler taraflardan birinin ittifakın yükünü çektiği ve dolayısıyla da faydalarından yararlandığı tek taraflılık anlamına da gelebilir. Buna karşılık, stratejik ilişkilerde güçsüz olan tarafın karşı tarafın nüfuzu altına girmesi, stratejik anlamda güçlü olan tarafı zor duruma düşürüyorsa ortada ciddi anlamda bir stratejik ilişki bulunuyor demektir. Bu konuda II. Dünya Savaşı ncesinde Türkiye'nin değişen konumunu örnek gösterebiliriz. Nazi-Sovyet paktı sonrasında Türkiye konumu İngiltere için kritik bir konuma gelmiştir; çünkü İngiltere Hitler'in Türkiye'yi Batıdan kopartmaya çalıştığı inancındaydı ve Türkiye'nin Almanya'nın yörüngesine girmesinden büyük bir endişe duymaktaydı(Deringil,1994:81-89).Bu endişe sonucundadır ki, 1939 yılında Türk-İngiliz-Fransız l Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma tek taraflı bir garanti antlaşmasından öte iki taraf için de stratejik bir anlam içermekteydi. Bununla birlikte, bu ittifaka gerçek anlamda bir stratejik işbirliği olarak bakamayız; çünkü gerçek anlamdaki bir stratejik işbirliği için güçsüz olan tarafın güçlü tarafın küresel konumu bakımından vazgeçilmezliğinin olması gerekmektedir.

O halde bir stratejik ittifakı diğer ittifaklardan farklı kılan nedir? Girişte de işaret edildiği gibi, uluslararası politikada bütün ittifaklar stratejik bir nitelik arzetmez. Bilindiği gibi devletlerin bir ittifak içersinde yer alması genelde zorlayıcı nedenlerden kaynaklanır. İlk olarak, yukarıda da işaret edildiği gibi, yoğun bir dış tehdit altında kalan bir veya bir grup devlet kendi güvenliklerini sağlamakta yetersiz kalıyorsa, bir ittifak içersinde yer almak isteyeceklerdir. İkinci olarak, bir devlet ya da bir grup devlet kendi güvenliklerini sağlamak için gerekli maliyetleri azaltmak için de bir ittifak oluşumu içersinde yer alabilirler. Bilinen ittifak mantığıının oluşumunun altında yatan bu nedenler bir ittifakın stratejik anlam kazanması için yeterli olmaz; çünkü böyle bir ittifak oluşumunda yer alan devletlerin temel kaygısı varlıklarını sürdürmek veya gvenliklerin sağlamaktır. Var olma ve güvenlik kaygılarıyla yapılan ittifaklar stratejik bir boyut taşımazlar; çünkü bu durum devletler için bir zorunluluk anlamına gelir.

O halde bir stratejik ittifakı, bir stratejik hedefe ulaşılmasında iki veya daha fazla devletin farklı düzeylerde ortak hareket etmesi işbirliği içersine girmesi şeklinde tanımlamak mümkündür. İngiltere'nin uzun yıllar geleneksel politikası haline gelmiş olan Kıta Avrupasında güç dengesinin bozulmasını nleme amacı gerçek anlamda bir stratejik anlam taşıamaktaydı. Bu amacı gerçekleştirmek için, İngiltere Morgenthau tarafından muhteşem yalnızlık olarak tanımlanan stratejisiyle Kıta Avrupasında bulunan glerle sürekli stratejik ittifak ve koalisyon ilişkisi içersine girmiştir. Soğuk Savaşta gözlemlediğimiz Ortadoğu da stratejik ilişkilerinin en hareketli olduğu bölgelerin başında gelmiştir. Bölgede stratejik üstünlük sağlama oyununun aktörleri başta Mısır olmak üzere Suriye, Irak, Ürdün ve Suudi Arabistan'dan oluşmaktaydı. Her iki spergcn de öncelikli hedefi, bu oyunun başlıca oyuncularını kendi tarafına çekmek ya da en azından diğer tarafın bölgede stratejik üstünlüğü ele

geçirmesine engel olmaktı. İlişkiler ne kadar asimetri içerirse içersin, bölgenin Ortadoğu olması, süpergüçlerin küresel konumlarını kökünden etkileyecek düzeydeydi. Bu bakımdan Ortadoğu'da kurulan bu stratejik ilişkilere stratejik işbirliği gözüyle bakmak mümkündür. Bölgedeki stratejik üstünlük bakımından özellikle Mısır can alıcı bir konuma sahipti. Süveyş Krizi ile birlikte Mısır Sovyetler Birliği ile 1955-1974 arasında ittifak ilişkisi içersinde olmuştur. Mısır'ın bu can alıcı konumu ABD'nin bu devlete yönelik politikasını yumuşatarak Kennedy yönetimi 1958'de kurulan Birleşik Arap Cumhuriyeti'ne ekonomik yardımda bulunmaya sevk etmiştir(Walt,1987:78). Nitekim bu yardım 1961-1962 arasında iki katına çıkmakta gecikmemiştir(Walt,1987:94). 1973'teki Yom Kippur Savaşı Mısır süpergüç çekişmesindeki konumu açısından belirleyici olmuştur. Bu savaşın Mısır üzerinde yarattığı kırılma sonucunda, ABD Enver Sedat'ı kendi tarafına çekerek Sovyetler Birliği'ne karşı stratejik üstünlük kazanmıştır. Sedat'ın bu stratejik tercihi, Sedat'ın ABD'nin İsrail'e istediği baskı yapabilecek tek güç olduğu inancı etkili olmuştur. Hiç kuşkusuz böyle bir politika değişikliğinde ABD'nin Mısır'a yaptığı ekonomik yardımın(1977'ye gelindiğinde 2 milyar dolara çıkan) da büyük payı vardı(Walt,1987:125). Tıpkı bunlar gibi bir bölgenin denetim altına alınması için bölgenin nüfuz alanlarına bölünmesi bu doğrultuda stratejik işbirliği konusu olabilir. I. Dünya Savaşından sonra yapılan 1916 tarihli Sykes-Picot anlaşmasında İngiltere ve Fransa Ortadoğu'yu nüfuz alanlarına bölmüştür. Bu anlaşmasının içerdiği stratejik boyut Rusya'nın Ortadoğu'dan uzak tutulmasıydı(Fromkin,1994:188).

3. STRATEJİK ORTAKLIK KAVRAMI

Stratejik ortaklık kavramına geçmeden önce, uluslararası politikada ortaklığın ne olduğunu doğru bir biçimde ortaya koymak gerekir. Uluslararası politikadaki ortaklıklar, ikili ilişkilerin işbirliği veya ittifak ötesine taşınması anlamına gelir. Ortaklıklar iki devletin uluslararası alanda ortak bir misyon etrafında birleştiği uzun vadeli bir inşaa faaliyetinin adıdır. Ortaklıklarda bir misyon etrafında birleşmek söz konusu olduğu için, ilişkiler uzun vadeli olarak güvene dayanmak zorundadır. Diplomasi tarihine bakıldığında, geniş kapsamlı ortaklık girişimleri uluslararası sistemi kökünden değiştiren savaşlar sonunda gerçekleşmektedir. ABD Başkanı Roosevelt ile İngiliz Başbakanı Churchill arasında 1942'de benimsenen Atlantik Şartı tam anlamıyla bir ortaklık girişiminin adıdır. Bu ortaklık girişimi, kendi kaderini tayin hakkı, savaş sonunda toprak kazanımı olmaması, dünya halklarının güvensizlik ve açlık tehlikesinden kurtarılması gibi idealist ilkeleri içermesiyle Nazi Almanyasına karşı zafer kazanılmasından sonra yeni bir uluslararası toplum kurmayı amaçlamaktaydı. Bu bakımdan uluslararası ilişkilerdeki kolektif güvenlik çabaları devletler arasında ortaklık girişimlerini temsil etmektedir. Ortaklık girişimleri bütün insanlığı kucaklayan evrensel değerlerde buluşma anlamına geldiği için diğer taraflara karşı herhangi bir üstünlük kurma amacı gütmmez. Bu yüzden ortaklık girişimleri stratejik bir anlam taşımaz; çünkü ortaklıktaki temel amaç uluslararası ilişkilere kalıcı bir düzen yerleştirmektir ve bu yüzden de ortaklık kavramı bütünleştirici bir anlam içerir. Buna benzer şekilde, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Almanya Şansölyesi

Konrad Adenauer ile Fransa Cumhurbaşkanı Charles De Gaulle arasında başlatılan ilişki de uzun dönemli bir inşa faaliyetidir ve stratejik bir anlam içermemektedir. Avrupa bütünleşmesini sağlamak başlı başına bir inşa faaliyetidir ve ortak değerlerle bağlı olmayı gerektirir(Adenauer,1964:47). Böyle bir ortaklığın başarısı üçüncü bir tarafın kaybetmesine bağlı değildir.

Buna karşılık, stratejik işbirliği ve ortaklıkların kurulması sıfır toplamlı g mücadelelerinin hakim olduğu bir uluslararası ortamın varlığını gerektirir; çünkü stratejik ilişkileri canlı tutan küresel g mücadeleleridir. Bu yönüyle stratejik ilişkiler, stratejik üstünlüğü ele geçirme ile ilgili amaçlara hizmet eden bir ittifak türüdür. Bu yüzden, Soğuk Savaştaki gibi jeopolitik mücadelenin oyunun kuralı haline gelmesi stratejik karakterli ilişkilerin kurulması için uygun bir ortam hazırlar. Böyle bir ortamda, küresel güçlerin bölgesel oyuncu arayışına girmek istemeleri yukarıda belirtildiği gibi istedikleri hedefe tek başına ulaşmanın güçlüğünden kaynaklanır. Eğer taraflardan biri diğer bir küresel g g mücadelesinin dışına itemiyorsa, bölgesel müttefikler arayışı içersine girmesi doğaldır. Taraflar aynı zamanda, küresel g mücadelesinin gidişatı bakımından can alıcı önem taşıyan bölgesel oyuncuları karşı tarafa kaptırmak istemezler. İşte stratejik ilişkilerin kurulması ve bir ittifaka dönüşmesi burada anlam kazanmaktadır.

Devletler arasında stratejik ilişkilerin kurulması nasıl bir ortamdan beslenir? Öncelikle stratejik ilişkilerin gelişebilmesi, devletlerin sahip oldukları katı doktriner kimlikten sıyrılarak, daha içkin bir kimliğe brnmelerini gerektirir; çünkü katı doktriner kimliğe sahip devletlerin dış ilişkilerinde esnemeye gitmeleri kolay değildir; bu da stratejik ilişkilerin gelişmesini zorlaştırıcı etki yapar. Özellikle devrimle kurulan ve statükocu uluslararası düzene meydan okuyarak rejim ihracı peşinde koşan doktriner devletlerin stratejik ilişkilerde kendilerine yer bulmaları daha zor olduğu açıktır. Çünkü doktriner bir devlet, kendi tanımladığı dünya dışındaki devletlerle kurulacak stratejik ilişkilere girmeye daha az istekli olacaktır. Bununla birlikte, İnan-Rusya stratejik işbirliğinde görüldüğü gibi g mücadelelerinin kızıştığı pivot bölgelerde doktriner devletlerin de zaman zaman stratejik ilişkilerden kaçması mümkün olmamaktadır. Öte yandan katı doktriner kimliğe sahip devletlerin dış politikalarının zaman içersinde evrim geçirerek stratejik ilişkilere uygun hale geldiğini görüyoruz. Nitekim nc Dünya gerçeğinin ortaya çıkmasıyla Kruşçev ile birlikte Sovyet dış politikası, katı doktriner kimliğinden biraz olsun sıyrılarak stratejik boyut kazanmıştır.

Uluslararası ortam bakımından ise, stratejik ilişkiler küresel gler arasındaki politik nüfuz, zenginleşme ve kıt kaynakların kontrolü için yaptıkları mücadeleden beslenir. Uluslararası sistemde köklü değişikliklerin yaşanması da, yeni güçleri uluslararası politikaya dahil ederek yeni stratejik ilişkilerin kurulmasına ortam hazırlayabilir ya da eski stratejik ilişkileri sona erdirip yerine yenilerini başlatabilir. Bu durumu daha iyi kavramak bakımından çift kutuplu sistemle çok kutuplu sistem arasında bir karşılaştırma yapmak yerinde olacaktır. Soğuk Savaşın karakteristiği olan çift kutuplu sistem stratejik ilişkilerin doğmasına uygun bir ortam yaratmıştır. Buna karşılık çift kutuplu sistemin daha

sıkı hale gelmesi bölgesel aktörlerin egemen uluslararası sistemden kopmasını mümkün kılmamakta veya son derece güçleştirmektedir. Çok kutuplu bir uluslararası sistemin ise alt sistemleşmeye daha açık olmasından ötürü stratejik işbirliği projeleri için çok daha elverişlidir. Çünkü çok kutuplu uluslararası sistemin ideolojik olmayı kendi içinde daha az barındırması, onu değişken ittifak oluşumlarına daha yatkın bir uluslararası sistem haline getirir. Hiç kuşkusuz bir stratejik ilişkinin devamı için ön koşul, uluslararası sistemin böyle bir ilişkiyi desteklemesidir. Nitekim çift kutuplu sistemin sona ermesi, özellikle sosyalist kamptaki birçok stratejik ilişkinin de sona ermesi anlamına gelmiştir. Soğuk Savaşta Sovyetler Birliği ile stratejik bir ilişki içerisinde olan Hindistan Soğuk Savaş sonrasında Rusya yerine ABD ile bir stratejik ilişki içersine girmeyi tercih etmiştir. Nitekim Soğuk Savaşın bitmesi Sovyetler Birliği-Hindistan gibi eski stratejik ilişkilerin de sona ermesi anlamına gelmiştir. Bunun yanında stratejik işbirliğine konu olan stratejik hedef, aynı zamanda stratejik anlamda değer taşıyan alanlarda işbirliğine gitmek şeklinde de kendisini gösterebilir. Sözelimi, bir bölgesel aktörün nükleer silah teknolojisine kavuşması hiç kuşkusuz bölgedeki stratejik dengeleri kökünden etkileyecek bir gelişmedir. Çünkü nükleer silah teknolojisi, savaş teknolojisinin boyut değiştirmesi anlamına gelir. Bu bakımdan, bir bölgesel aktörün nükleer silah teknolojisine kavuşması başlı başına bölgedeki stratejik üstünlüğü ele geçirmesi anlamına gelir. Nükleer silahların kitlesel imha silahı olması ve bunun bölgede yarattığı dehşet, bölgedeki güvenlik denklemlerini alt üst ederek, bölge güvenliğinin bir bakıma bu devletin denetimine geçmesi anlamına gelir. Öte yandan, böyle bir teknolojiye kavuşmak, büyük güçler bakımından bir endişe kaynağı olabileceği gibi yeni stratejik ilişkilerin önünü de açabilir.

İki veya daha fazla devletin ittifak veya koalisyon şeklinde belirlediği stratejik hedeflere ulaşması farklı düzeylerde kendisini gösterir. Belirlenmiş olan stratejik hedeflere stratejik işbirliği ile ulaşılacağı gibi, bundan daha ileri bir aşama olan stratejik ortaklık ile de ulaşmak mümkündür. Konunun aydınlatılması bakımından can alıcı olan, stratejik işbirliği ile stratejik ortaklık arasındaki ayrımı doğru bir biçimde yapabilmektir. Çünkü stratejik ilişkilerin de kendi içinde dereceleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki olan stratejik işbirliği, iki veya ikiden fazla tarafın belirledikleri stratejik hedefler doğrultusunda kısa süreli olarak sınırlı amaçlara yönelik işbirliği içersine girmesidir. Sözelimi, bir stratejik işbirliği girişimini oluşturan devletler, hasım gördükleri tarafı iki cepheli savaş tehdidiyle bırakacak şekilde ortak hareket eder ve bunu da baskı aracı kullanırlarsa, koalisyon düzeyinde stratejik işbirliği oluşmuş demektir. Buna karşılık, taraflar bir bölgeye karşı bir ideolojinin hakim olmasına karşı bir ittifak anlayışı içersinde hareket ederlerse, ittifak düzeyinde stratejik işbirliği oluşmuş olur. Bir stratejik işbirliği projesinde, iki tarafın ortak beklentileri olabileceği gibi, tarafların stratejik işbirliğine gitmesi tamamlayıcı nedenlerden de kaynaklanabilir. Böyle bir stratejik işbirliği modelinde, bir bölgesel aktörün hedefi diğer bir bölgesel aktörü dengelemek iken, küresel aktörün temel hedefi ise diğer küresel aktörün önünü kesmek olabilir. Bununla birlikte, tamamlayıcı ittifakların olumsuz yanı, iki tarafın dış politika önceliklerinin çatışmasını da beraberinde getirebilmesidir. Nitekim tamamlayıcı ittifak karakteri gösteren ABD-Pakistan ittifakı, bu durumu

aydınlatıcı bir örnek oluşturmaktadır. Böyle bir ittifakta Pakistan'ın beklentisi Keşmir konusunda ABD'den istediği desteği sağlayabilmektir. Ne var ki, 1962'deki Çin-Hindistan savaşında, Kennedy yönetimi Hindistan'ın yanında yer alarak bu ülkeye ekonomik ve teknik yardımda bulunmuştur. Pakistan'ın bu politikaya tepkisi ise, Çin Halk Cumhuriyeti ile yakınlaşma şeklinde kendisini göstermiştir. Bunun sonrasında ABD bu ülkeye yaptığı ekonomik ve askeri yardımı azaltma yoluna gitmiştir (Holsti, 1988:108). Görüldüğü iki devletin dış politika önceliklerinin çatışması stratejik ilişkileri ister istemez istikrarsızlaştırmıştır.

Stratejik ortaklık ise, stratejik işbirliğinin üzerinde bir aşamadır; çünkü stratejik ortaklık daha uzun vadeli ve daha kapsamlı amaçlara hizmet eder. Daha doğru bir ifadeyle, stratejik ortaklığın ayırt edici tarafı, böyle bir stratejik ilişkinin bir bölge veya uluslararası düzenle ilgili daha köklü hedef veya çıkarları öngörmesidir. Bu bakımdan her stratejik ortaklık aynı zamanda stratejik işbirliği anlamına gelirken, her stratejik işbirliği aynı zamanda stratejik ortaklık anlamına gelmez. Bu nokta stratejik ortaklık kavramı ile ilgili yapılan en ciddi hatadır. Stratejik ortaklık gözetilen hedeflerin, gerek köklü gerekse de kapsamlı olmasına göre stratejik işbirliğinden belirgin biçimde ayrılır. Aynı zamanda stratejik ortaklığın bu şekilde karşılıklı bağımlılık ve devlet dış aktörler tarafından beslenmesi bu ortaklığı daha uzun ve kalıcı kılar. Stratejik işbirliğinde ise böyle bir zorunluluk yoktur. Stratejik ortaklıkta süreklilik esas olduğu için şartların değişmesine karşı azami ölçüde dayanıklıdır.

Bu ölçütler dikkate alındığında, ABD-İngiltere stratejik ilişkilerinin stratejik ortaklığa son derece elverişli bir ilişki türü olduğu görülmektedir. Öncelikle, bu iki ülkenin aynı dili konuşmasının beraberinde getirdiği kültürel bağlar, bu iki ülkenin birer ortak olmaları için uygun bir zemin hazırlamaktadır. Her iki taraf için de İngilizce dilinin dünya dili olma konumunun korunup pekiştirilmesinden daha doğal bir stratejik ortaklık konusu olamaz. Raymond Aron'un, ittifakları sürekli ve durumsal olarak ikiye ayırması stratejik ortaklığı anlamak bakımından önem taşımaktadır. Durumsal ittifaklarda iki tarafı bir arada tutan bağ ortak düşmanın varlığından başka bir şey değildir. Ortak düşman ortadan kalktıktan sonra ittifak ya dağılmakta ya da işlevini yitirmektedir. Sürekli ittifaklarda ise, iki taraf zaman zaman uyuşmazlık içine girse de, bu durum iki tarafın öngörülebilir gelecekte zıt kamplarda yer almasına varmaz (Aron, 1973:27). Sürekli ittifaklar için Aron'un verdiği örnek ABD ile İngiltere arasında XX. yüzyılın başında başlatılmış olan ittifaktır. Gerçekten de, İngiltere için böyle bir ittifak bu devletin uluslararası politikada etkinliğini devam ettirebilmesi için bir zorunluluk haline gelmişti; çünkü *Pax Americana Pax Britannica'nın* tek seçeneği olarak görünmekteydi. Bu yüzden 1922'de Washington Deniz Silahsızlanma Konferansında ABD ile İngiltere arasında ortaya çıkan görüş ayrılıkları, ilişkilerin geleceği bakımından bir ölçüt teşkil etmemiştir (Aron, 1973:27). ABD ve İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşında sergiledikleri dayanışma sonucunda, siyasi ve askeri bir ittifak içersinde yer almaları böyle bir ortaklığı pekiştirmiştir. Bu iki devlet arasındaki ilişkilerde yaşanan çalkantılara karşın ikili ilişkiler özel konumunu bugüne kadar sürdürmeyi başarmıştır. İlişkilerde yaşanmış olan

çalkantılar, bir bakıma da bu özel ilişkinin dayanıklılığının göstergesidir. Gerçekten de İngiliz-Amerikan ilişkilerinin seyri sanıldığı kadar pürüzsüz olmamıştır. Öncelikle yüzyılı aşan bir küresel güç olarak İngiltere, ABD'nin II. Dünya Savaşından sonraki yükselişine kuşkuya yaklaşarak kendisinin bu devlete bağımlı hale gelmesinden endişe duymaya başlamıştır (Bartlett, 1992:9). İki devlet arasındaki ilk ciddi pürüz 1956 Süveyş Kriziyle ortaya çıkmıştır. İki taraf arasında 1956'daki Süveyş krizi sırasında yaşanan sürtüşme, ikili ilişkilerdeki dönüm noktalarından bir olarak diplomasi tarihindeki yerini almıştır. Bu krizden sonra İngiltere'nin ABD'nin kesin üstünlüğünü kabul etmesi ilişkileri yerli yerine oturtmuştur. Süveyş'ten sonra Dışişleri Bakanlığının Batı Avrupa ülkeleri ile ilişkileri geliştirme yönündeki görüşüne karşı İngiliz Başbakanı Macmillan ABD ile olan ilişkilerin onarılmasında ve daha ileri bir düzeye çıkartılmasında ısrarlı olmuştur. Macmillan'ın bu politikası İngiliz kamuoyu tarafından desteklenmiştir (Bartlett, 1992:88). Bu durum özellikle çalkantılı zamanlarda elitlerin belirleyiciliğini ortaya koyması bakımından önemlidir. Soğuk Savaşta ise, iki ülke ilişkileri ABD'nin kendi nükleer stratejisine tanıdığı öncelik nedeniyle soğumuştur. ABD'nin 1962'de Skybolt füzeleriyle İngiliz nükleer programına destek verme projesini bağımsız nükleer güçleri önlemek amacıyla rafa kaldırmıştır. Bu durum doğal olarak İngiliz hükümetinin tepkisini çekmekte gecikmemiştir (Bartlett, 1992:99). Her ne kadar iki tarafın farklı saflarda yer almamış olmalarına karşın, ABD'nin Vietnam savaşına girişi, de iki taraf arasındaki ilişkileri soğutmakta gecikmemiştir. Bunun yanı sıra, ABD Vietnam Savaşında İngiltere'den beklediği desteği görememiştir. Kamuoyu yoklamalarında ABD'ye verilen destek yüzde 31'e kadar düşmüş, işbaşında olan İşçi Partisinden 100 milletvekili hükümete ABD ile ilişkilere mesafe koyma çağrısında bulunmuştur (Bartlett, 1992:114). Öte yandan Falkland Savaşında ABD Latin Amerika ülkeleriyle ilişkilerinin bozulma tehlikesini bir kenara bırakarak İngiltere'ye tam destek vermiştir. ABD yönetimi bu savaşta İngiltere'nin yenilerek prestijini kaybetmesine seyirci kalmak istememiştir (Bartlett, 1992:155). Elbette İngiltere'nin kendi konumunu yeniden tanımlama ihtiyacını hissederek ABD'yi lider devlet olarak görmesi de ilişkilerdeki sürtüşmeleri en aza indirmiştir. Çünkü İngiltere, ABD ile ortak hareket etmeden uluslararası politikada etkisini sürdürmeyeceğini anlamıştır.

Anlaşılabacağı gibi, ABD-İngiltere ilişkilerine bakmak aynı zamanda stratejik ortaklıkla ilgili temel ilkeleri de gün ışığına çıkartmak anlamına gelir. Öncelikle bir stratejik ortaklıkta, ilişkiler partiler üstü bir nitelik gösterir. İlişkilere karşılıklı bağımlılığın olabildiğince nüfuz etmesinde dolayı, iktidara gelen parti ilişkilerin bütününe hâkim olamayacağını bilinci içersindedir. İlişkiler devletten devlete olma özelliğini çoktan aşmış, kamuoyu, medya ve sivil toplum ve düşünce eliti gibi birçok kanaldan beslenir hale gelmiştir. Temel mantık olarak stratejik ilişkiler gizli diplomasiye daha uygun olmakla beraber, ilişkilerin birçok kanaldan beslenmesi stratejik ortaklığı istikrar getirir. Bu bakımdan her iki taraftaki iktidarların hareket alanı son derece sınırlıdır. Hatta ilişkiler ortak tarihsel/kültürel bağlar ile iç siyasal uyuma dayalı olduğu için, klasik ittifak mantığında olduğu gibi yazılı bir belgeye dayanmak zorunda değildir. Bu bakımdan stratejik ortaklığı klasik ittifak mantığından çok daha geniş anlamda düşünmek gerekir.

İkili ilişkilerin güçlü tarafı ilişkilerin krizlere dayanıklı olmasından ileri gelir. Çünkü ilişkiler tarihsel/kültürel nedenlerden ötürü sağlam bir altyapıya sahiptir. İlişkilerin altyapısının sağlam olması gerginliklerin belirli sınırların dışına çıkmasına olanak tanımamaktadır. İlişkiler iktidar değişmelerinden kolay kolay etkilenmez; çünkü stratejik ortaklık, ortak düşman olgusunu çoktan aşmış bir stratejik ilişki türüdür. İki tarafın kısa vadeli çıkarları yerine uzun vadeli çıkarlarının gözetilmesi esastır. Çünkü iki tarafın uzun vadeli olarak ortak hareket etmesi aynı zamanda uluslararası politikadaki belirsizliklere karşı bir kalkan işlevi görür. Bütün bunlar stratejik ortaklığı ister istemez stratejik ilişkilerde daha az rastlanan özel bir ilişki konumuna getirmektedir.

Stratejik ortaklık ile stratejik işbirliği arasındaki bir diğer fark stratejik ilişkinin süresidir. Stratejik işbirliği daha çok kısa bir süreyi kapsarken, stratejik ortaklık ise daha uzun bir süreyi kapsamaktadır. Stratejik işbirliği zorunlu olarak tarafların iç siyasal uyumuna dayalı bir stratejik ilişki biçimi olmadığı için, iç ve dış konjonktürden fazlasıyla etkilenir. Buna karşılık, stratejik ortaklık çok daha uzun sürer; hatta yüzyıl sürmesi mümkündür. Özellikle her iki tarafın siyasal rejimlerinin korunmasıyla ilgili ileriye dönük stratejik hedefler konulmuş ise, geleceğin belirsizliklerine karşı güvence oluşturması bakımından stratejik ortaklık sürekliliğini koruyabilir. Aynı zamanda her iki taraf da güvene dayalı böyle bir ilişkiden vazgeçmeyi kolay kolay göze alamaz.

4. OYUNUN KURALLARI

İki taraf arasında ister stratejik ortaklık, ister stratejik işbirliği kurulabilmesi ve sürdürülebilmesi için bazı ön şartlar gereklidir. Her şeyden önce, stratejik ilişkiler ancak stratejik hedeflerin güdülebileceği bölgelerde geçerli olabilir. Küresel ve bölgesel güç mücadelesi bakımından önem arzetmeyen bölgelerde stratejik hedefler güdülemez.

Bir stratejik ilişki ya da ortaklık oluşumuna gitmeden önce, taraflarca doğru oyuncu seçilmelidir. Böyle bir girişimin stratejik karakter alabilmesi için, her iki tarafın da sahip olduğu kaynaklar açısından küresel ya da bölgesel düzeyde stratejik hedef güdecek kapasiteye sahip olmaları gerekmektedir. Aksi takdirde hedeflere varmada yetersizlikle karşılaşılır ve stratejik işbirliği veya ortaklık girişimi başarısızlıkla sonuçlanır. Taraflardan hiçbirinin karşı taraf veya taraflarca zayıflık olarak algılanacak rejim ve toprak bütünlüğüyle ilgili sorunları bulunmamalıdır. Her iki tarafın sahip olduğu rejimlerin meşruiyeti tam olarak yerleşmiş olmalı ve yaşanılacak iktidar değişiklikleri stratejik ilişkileri etkilememelidir. Her iki taraf da stratejik ilişkileri yürütme kapasitesini riske atacak ekonomik kırılganlık içersine girmemelidir; çünkü bu durum böyle bir kırılganlıkla karşı karşıya olan tarafın başka bir güce, hatta rakip bir güce zorunlu olarak yaklaşmasını beraberinde getirebilir.

Bir stratejik ilişkide doğru tarafın seçilmesi hususu, iki küresel gücün gerçekten birer stratejik ortak olup olamayacağı sorusunu akla getirmektedir. İki küresel gücün stratejik ilişki içersine girmesi mümkün müdür? Küresel güçlerin küresel

liderlik mücadelesi içerisinde yer almaları bu güçlerin bir stratejik ortaklığa gitmelerini(en azından uzun süreli olarak) mümkün kılmaz. Her iki küresel güç de hegemonyacı bir güce karşı ortak hareket etseler de, her iki tarafın da geniş bir coğrafyaya yayılmış dış politikaları düşünüldüğünde çatışan çıkarların belirmesi kaçınılmazdır. Bu geniş coğrafyaya yayılma ister istemez bölgesel oyuncu farklılaşmasını da beraberinde getirir. Her iki taraf tarihsel/kültürel bağlar ve iç siyasal uyumla birbirine bağlı olsa da, iki tarafın elde bulundurduğu gücün dikte ettirdiği dış politika hedefleri böyle bir altyapının belirleyiciliğini etkisiz kılar. Kendi kendine fazlasıyla yeterli olan iki küresel güç arasında görüş ayrılıklarının ortaya çıkması son derece doğaldır. Çünkü her iki taraf da kendi küresel stratejik önceliklerini oluşturacak güce sahiptir. Stratejik işbirliği olarak düşündüğümüzde dahi, küresel güç veya küresel güç olma potansiyeline sahip taraflar arasında kurulan bir stratejik ilişkinin fazla uzun sürmesi beklenemez. Bu bakımdan küresel güç-bölgesel güç ile bölgesel güç-bölgesel güç arasında stratejik ilişkilerin doğması akla yatkındır.

Bir stratejik ilişkinin istikrarlı bir biçimde sürdürülebilmesi için iki tarafın dış politika önceliklerinde bir uyumsuzluk bulunmamalıdır. Stratejik ilişkiye girecek tarafların dış politika önceliklerinde yaptığı tercihler böyle bir ilişkinin devamı bakımından büyük önem taşımaktadır; çünkü dış politika öncelikleri çatışan devletlerin girdiği bir stratejik işbirliği istikrar vaat etmez. Bu durumun bir örneğini 1996'da imzaladıkları "Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması" ile stratejik ilişki içersine giren Türkiye-İsrail ilişkilerinde görmek mümkündür. Türkiye ile İsrail'in kendi güvenliklerine bakışlarındaki farklılıklar böyle bir stratejik ilişkinin sağlıklı bir biçimde yürütülmesini zorlaştırmaktadır. İsrail'in bir temel değer olarak(core value) Batı Şeria ve Gazze'yi kendi güvenliğinin ayrılmaz bir parçası olarak görmesi, Türkiye ile girdiği stratejik işbirliği projesinin istikrarlı bir biçimde devam etmesini engellemektedir. İsrail'in 2009 Şubatında Gazze'ye yönelik orantısız bir saldırıda bulunması, iki devlet arasındaki stratejik işbirliği projesine büyük bir darbe indirmiştir. Türkiye'nin bir İslam ülkesi olması ve Filistin sorununa en duyarlı olabilecek partilerden birinin iktidarda bulunması, bu stratejik ilişkinin sağlıklı bir biçimde sürdürülebilmesini zora sokmaktadır. Bunun yanında, İsrail ile İran arasındaki ilişkilerin mutlak bir sıfır-toplam çatışmanın bulunması, iki devletin Ortadoğu'daki stratejik hedeflerini daha ileri bir noktaya taşımalarına izin vermemektedir. 1980'deki İran devriminden sonra ilişkilerde yaşanan bütün iniş ve çıkışlara rağmen İran'ın Türk diplomasisi için bir seçenek hatta Türk dış politikasının gerçeği olduğu açıkça görülmektedir. Görüldüğü gibi, Türkiye ve İsrail'in dış politika önceliklerindeki bu uyumsuzluk pürüzsüz ve kapsamlı bir stratejik işbirliğinin devam etmesini zora sokmaktadır. Bu bakımdan özellikle stratejik ilişki içersine giren devletlerin dış politika önceliklerinin örtüşmesi gerekir. Özellikle de bir stratejik ilişki, bir tarafın komşuları ile olan ilişkilerine kalıcı zarar vermekten kaçınılmalıdır.

Stratejik ilişkilerin olmazsa olmazlarında biri de, stratejik ilişki içersine girecek tarafların potansiyel rakip ve çatışan çıkarlara sahip olmamasıdır. Bu yüzden bir küresel güç olan Rusya Federasyonu ile bölgesel güç olan Türkiye arasında bir stratejik ilişkiden bahsetmek mümkün değildir. Türkiye ile Rusya arasında

herhangi bir stratejik ilişkiden bahsetmek stratejik ilişkilerle ilgili yapılmış en ciddi hatalardan biridir. Bir NATO üyesi olan Türkiye'nin ABD ile ilişkileri daima Rusya ile olan ilişkilerine ağır basacaktır. Bir stratejik ilişki, bir tarafın rakip olarak gördüğü tarafla yaptığı herhangi bir stratejik ilişkiyi kaldıramaz. Bu bakımdan stratejik işbirliği ve ortaklık girişimlerinin kurulabilmesi, başka devletlerle yapılan ittifaklarla çatışmamasını gerektirir; çünkü özellikle bir stratejik ortaklıktan bahsediliyorsa, böyle bir ilişkinin taraflarının diğer tüm ikili ilişkilerinin üzerinde bir önceliği olmalıdır. Bunun da ötesinde, ilişkilerin dış etkilere son derece açık bir ilişki türünü yansıtması stratejik ilişkiyi bozucu etki yapar.

Bir stratejik ilişkinin kurulmasındaki bir diğer hassas konu da, böyle bir ilişkinin tarafları arasındaki denge sorunudur. Bilindiği gibi ittifaklar özellikle güçsüz olan taraf için başlı başına maliyet anlamına gelir; çünkü bu ulusal çıkarlarının korunmasını karşı tarafın iyi niyetine terk etmek anlamına gelir. Özellikle güçsüz olan tarafın büyük bir ulusal güvenlik zafiyeti içinde olması, bu tarafı ittifak içerisindeki konumunu zayıflatarak ittifakı stratejik işbirliği modelinden uzaklaştırır. Bu yüzden ilişkilerde asgari bir dengenin bulunması zorunludur. Böyle bir denge olmadığı takdirde, bu ilişki işbirliği veya ortaklık olmaktan çıkarak, güçlü olan tarafın denetimindeki stratejik ilişki anlamına gelir. Bilindiği gibi de, ittifak kavramıyla ilgili en önemli açmazlardan biri, ittifaka giren iki devlet arasındaki güç asimetrisidir(1). Sağlıklı bir stratejik ilişkinin kurulabilmesi için iki taraftan birinin en azından bölgesel aktör olmak konusunda yeterliliğe sahip olması gerekir.

Her ittifakta olduğu gibi, stratejik ortaklık ve işbirliği girişimlerinde de fayda maliyet paylaşımı hassas bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Stratejik ilişkilerde güçler arasında mutlak bir eşitlik zorunlu bir koşul olmamakla birlikte, fayda/maliyet paylaşımı bakımından ilişkilerde bir denge bulunmak zorundadır. Bu nedenle büyük güçlerin dâhil olduğu bölgesel güvenlik projeleri stratejik bir anlam ifade etse de, güçsüz olan tarafın, güçlü olan tarafın küresel konumu açısından vazgeçilmez konumda olmaması, böyle bir ittifaka stratejik işbirliği anlamı katmaz. Çünkü bu ittifaklarda çoğunlukla güçsüz olan tarafa küresel gücün konumu açısından görev verme yanı ağır basmaktadır. Nitekim II. Dünya Savaşından sonra Ortadoğu'da İngiltere'nin öncülüğünde kurulması düşünülen Ortadoğu Komutanlığı Projesi denk olmayan stratejik ilişkilere örnek oluşturmaktadır. Bu projenin altında Mısır'ın ülkede bulunan İngiliz üslerine olanak sağlayan anlaşmayı uzatmaması üzerine İngiltere'nin bu üsleri diğer bir Ortadoğu ülkesi olan Türkiye'ye taşımak istemesi yatmaktaydı. Hayata geçirilmesi durumunda Türkiye'nin bu proje içerisinde manevra kabiliyetinin olmaması nedeniyle, Ortadoğu Komutanlığı Projesini stratejik işbirliği girişimi olarak nitelendirmek doğru olmaz.

Buna karşılık, bir stratejik ilişkide taraflar arasında tam anlamıyla bir eşitliğin bulunmaması bu ittifakın stratejik bir anlam içermediği anlamına gelmez. O halde hangi koşullar altında, güçlü olan taraf ile daha güçsüz taraf arasında bir stratejik işbirliğinden bahsedilebilir? Bir stratejik ilişkideki zayıf olan tarafın yerinin doldurulamaz olması veya güçlü olan tarafa vazgeçilmezliğini

hissettirebilmesi, böyle ilişkinin stratejik işbirliği olarak tanımlanması için yeterlidir. Sözelimi, bir küresel güç ile İslam dünyasında ağırlığı olan bir İslam ülkesinin girdiği stratejik ilişkinin stratejik işbirliği niteliği kazanması mümkündür. Hindistan gibi devasa nüfusa ve ekonomik potansiyele sahip bir ülke, küresel bir güç ile başlatılacak bir stratejik işbirliği projesinin diğer denk tarafını oluşturabilir. Kısacası zayıf olan tarafın stratejik ilişkide ağır basan taraf için vazgeçilmezlik oluşturması böyle bir ilişkiyi stratejik işbirliği düzeyine çıkartacaktır. Bir stratejik ilişkinin stratejik işbirliği sayılabilmesindeki bir diğer can alıcı öge de taraflardan birinin taraf değiştirmek suretiyle manevra yaparak alternatiflerinin olabildiğini diğer gösterebilmesidir. Diğer bir deyişle, küresel güç ile yapılacak bir stratejik işbirliği için zayıf olan tarafın bölgedeki stratejik dengeyi değiştirecek bir kartı elinde bulundurması gerekir. Özellikle bir bölgesel gücün bölgedeki diğer devletlerden farklı olarak elinde bulunduracağı nükleer kart, küresel güçlerin böyle bir güç ile stratejik ilişki kurmasını beraberinde getirebilir. Bir stratejik ilişkide zayıf olan tarafın bir stratejik işbirliği projesinin nasıl tarafı olabileceğinin örneği Soğuk Savaşta Sovyetler Birliği'nin Afrika politikasında Küba ile girdiği stratejik işbirliğinde görülmüştür. Sovyetler Birliği'nin Afrika'da Küba ile girdiği bu stratejik ilişki sayesinde, kendi kaynakları ile ulaşamayacağı hedeflere ulaşması mümkün hale gelmiştir. Stratejik hedef güdülen coğrafyanın Üçüncü Dünya olmasından ötürü, Küba'nın sahip olduğu nüfuz Sovyetler Birliği'ne kıyasla çok daha fazlaydı(D'Encausse, 1986:53).Sovyetler Birliği'nin Angola'daki nüfuzunu Küba aracılığı ile pekiştirmesi, bu devleti aynı zamanda ABD ile doğrudan karşı karşıya gelmekten uzak tutmaktaydı. Bu yüzden iki tarafın Afrika'da girdiği stratejik ilişkiden, stratejik işbirliği olarak bahsetmek doğru bir yaklaşımdır. Daha önce de işaret edildiği gibi Yom Kippur savaşından sonra ABD'nin Mısır'ın içine düştüğü kırılganlığını da kullanarak Mısır'ı kendi tarafına çekmiş ve bu sayede Mısır İsrail'e kaptırdığı Sina yarımadasını geri alabilmiştir. Mısır'ın diplomasisinde bu sonucu ulaşmasında Arap dünyası içerisindeki stratejik denge açısından taşıdığı önemden kaynaklanıyordu. ABD ile Mısır'ın girdiği stratejik ilişkinin stratejik işbirliği olarak tanımlanmasının ana nedeni, Mısır'ın ABD'nin Soğuk Savaşta küresel konumunu ciddi biçimde etkileyebilecek konumundan kaynaklanmaktaydı.

Stratejik işbirliğinden stratejik ortaklığa geçildiğinde ise, ciddi anlamda bir stratejik ortaklık ilişkisinin kurulabilmesinin daha üst ölçütler gerektirdiği görülmektedir. Bir stratejik ortaklık öncelikle uluslararası ilişkilere ortak bir bakışı gerektirir. Bu bakımdan iki tarafın dış politika önceliklerinin uyumu gerektiği kadar, iç siyasal uyum da önemlidir. Her iki tarafı birbirlerine bağlayacak herhangi bir iç siyasal uyumun bulunmaması durumunda, bir stratejik ortaklığın kurulması gerçekleşemez. Kurulacak stratejik ortaklık, doğacak krizlerden etkilenmeyecek kadar sağlam temellere oturmalıdır. Eğer stratejik ortaklık liberal demokrasilerin korunması gibi uzun vadeli bir hedefe dayalı olursa, stratejik ilişki daha uzun süreli olabilir. İlişkiler zaman zaman krize girse de, stratejik ilişkiyi ayakta tutacak potansiyel hedeflerin varlığı bu stratejik ilişkiyi uzun vadeli kılabilir. Bu bakımdan iki tarafın, sözelimi Transatlantik ruhuna sahip liberal demokrasi olması önemli bir ölçüttür. Çünkü ancak iç siyasal uyumun birleştiriciliği doğabilecek sorunların aşındırıcı etkisini ortadan kaldırabilir. Böyle

bir ortaklıkta, her iki tarafın da stratejik hedeflere ulaşana kadar, hiçbir kuşkuya yer vermeyecek şekilde birbirlerine güven duymaları gerekmektedir. İşte bu nedenlerden dolayı, iki tarafın hangi rejimle yönetildiği büyük önem taşımaktadır. Bir tarafın totaliter bir rejimle yönetiliyor olması, diğer tarafın ise demokrasiyle yönetilir olması böyle bir ilişkinin uzun süreli olmasını zorlaştırıcı bir etkidir. Bununla birlikte, bu ortak bakış ya da ideolojik uyumun doğurduğu sakınca, tarafların dış politikadaki hareket alanını daraltıcı etki yapmasıdır. Böyle bir stratejik ilişkinin bir başka sakıncası da, karşı stratejik ilişkilerin oluşmasına elverişli olmasıdır.

Kabul etmek gerekir ki, geleneksel anlamıyla stratejik işbirliği ve stratejik ortaklık gizli diplomasiye çok daha elverişlidir. Bu bakımdan Ranke'nin *Primat der Aussenpolitik* nitelemesi stratejik ilişkiler için daha uygundur. Bu görüşe göre, devletleri etkili bir dış politika izlemeye sevk eden, devletlerin uluslararası sistemin aktörü olmalarından başka bir şey değildir. Bu yönüyle dış politika, iç politikadan bağımsız bir alandır. Ranke'nin bu görüşü Waltz'un uluslararası sistemden gelen baskıların devletlerin dış politikalarını yönlendirdiğini savunan neo-realizmin öncülerinden olmuştur(Zakaria,1992:179-180). Bu nedenle Ranke'nin anlayışı kitle toplumu çağından çok monarşi rejimlerine uygun düşen dış politika elitizmini çağırıştırılmaktadır(Deutsch,1988:134).Hâlbuki çağımızda gizli diplomasiin sorgulanır hale gelmesi, böyle bir ilişkinin devamını ister istemez zorlaştırmaktadır. Stratejik ilişkinin bir tarafının diktatörlükle yönetilmesi, diğer taraftaki demokratik güçleri harekete geçirerek bu ilişkinin sorgulanmasına yol açabilir. Bunun yanında, bir devletin özellikle ulusal güvenlik politikaları ve stratejileri nedeniyle ağır bir insan hakları siciline sahip olması, demokrasi ile yönetilen diğer ortağı güç durumda bırakabilir. Hiç kuşkusuz göz ardı edilmemesi gereken bir diğer bir nokta da, stratejik ilişkilerin maceracılığı özendirilmesi ve askeri yükümlülükleri artırması dolayısıyla, demokrasilerde sivil toplumun tepkisini çekmeye elverişli olmasıdır. Stratejik ilişkilerin getirdiği bütün maliyetler düşünüldüğünde, demokrasilerde stratejik ilişkileri sürdürmek demokrasi olmayan iç düzenlere göre çok daha zordur.

Stratejik ilişkilerin kurulması ve sürdürülmesi için ortak bir bakış gerekli olmakla birlikte bu yeterli değildir; stratejik ilişkilere hangi konuların dahil olduğu taraflarca doğru ve gerçekçi bir biçimde ortaya konulmalıdır. Diğer bir deyişle, bir stratejik ilişkinin sağlıklı bir biçimde işleyebilmesi için stratejik hedeflerin net bir biçimde tanımlanması gerekir. Çünkü bir stratejik ittifak, somut politika ve önlemlere dönüşmediği takdirde anlamını yitirir (Morgenthau,1985:206).Örneğin radikal İslam bir stratejik hedef olarak saptanmışsa bunun hangi aktörleri kapsadığı net bir biçimde tanımlanmalıdır. Bunun yanı sıra, bu hedefle ilgili olarak kullanılacak araçlar(askeri, ekonomik, siyasi) ve bunların neleri kapsadığı açıkça ortaya konulmalıdır. Bu durum kendisini özellikle stratejik işbirliklerinde daha fazla hissettirir. Nitekim 1815'te Prusya, Avusturya ve Rusya arasındaki Kutsal İttifak ile 1937'de Nazi Almanyası ve Japonya arasında imzalanan Anti-Komintern Pakt sıkı bir ideolojik anlam içermekle beraber, tarafların yükümlülükleri üstlendiğinin belirsiz kalması nedeniyle etkisiz

kalmıştır(Kann,1976:614). Yine, 1935 yılında Sovyetler Birliği ile Fransa arasında Nazi Almanyasına karşı yapılan ittifak stratejik bir anlam taşımakla birlikte, somut bir hedefe hizmet edemediği için başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Bir stratejik ilişkide can alıcı önemi olan bir başka nokta da, böyle bir ilişkinin başlaması kadar böyle bir ilişkinin devamıdır. Çünkü stratejik ilişkilerin devamı için istikrar şarttır. Bunun için iki devletin dış politikalarının uyum içerisinde devam etmesi gereklidir. Stratejik ilişkiye konu olan tarafların dış politika hedef ve önceliklerinde karşılaşılan uyumsuzluklar stratejik ilişkilerin geleceğini sorgular hale getirir. Nitekim 1872'de ve 1881'de Almanya-Avusturya ve Rusya arasında yapılan Üçüncü İmparator Ligi stratejik işbirliği bakımından fazla uzun ömürlü olmamıştır; çünkü bu ittifakın Avusturya ve Rusya ayaklarının çatışmadan kurtulması mümkün olmamıştır. Bu yüzden güç dengesi mekanizmasının hakim olduğu Avrupa diplomasisinde stratejik işbirliği fazla uzun süreli olamamıştır. İşte bu nedenlerden ötürü, stratejik ilişkiler stratejik ilişkiyi sarsabilecek iç ve dış dinamiklere karşı yeterince dayanıklı olmak zorundadır. İç dinamikler olarak, rejim değişikliği ve artan milliyetçilik gibi gelişmeler stratejik ilişkileri sarsıcı etkiler yapar. Nitekim Sovyetler Birliği deneyiminin başarısızlıkla sonuçlanması, bu devletin Küba ile yaptığı stratejik ilişkileri sona erdirmiştir. Bir dış dinamik olarak, uluslararası politikada yaşanan ani ve keskin gelişmelerin de stratejik ilişkileri sarsıcı etkileri olabilir. Bunlardan en başta geleni, mevcut uluslararası sistemin sona ermesidir. Çünkü Soğuk Savaşın sona ermesi stratejik ilişkilerin taraflarının dış politika önceliklerini değiştirmiştir. Nitekim Soğuk Savaşın sona ermesi Türkiye'nin ABD ile olan stratejik ilişkilerini daha pürüzlü hale getirmiştir. Stratejik ilişkilerin devamı ile ilgili bir diğer hassas konu da, taraflar arasında dengeyi bozacak ölçüde güç artış ve azalışlarının olmamasıdır. Stratejik ortaklık ve işbirliği girişimi tarafların çıkarlarının çatışmamasına dayanır. Eğer daha zayıf konumda olan bir devlet dış politikasını ve bunun doğal bir sonucu olarak kendisine biçilmiş olan rolü gözden geçirecek seviyeye gelirse, stratejik ortaklık ilişkisi doğal olarak tehlikeye girer. Bunun nedeni, güçsüz olan tarafın bir bölgesel aktör olduğu göz önünde bulundurulduğunda, böyle bir devletin kendi dış politika gerçeklerinin eninde sonunda baskın çıkmasıdır. Dış politikasındaki kendi gerçekleri ve hedefleri küresel gücün çıkarları ile çatışabilir.

Stratejik ortaklık stratejik işbirliğine göre çok daha uzun bir süreyi kapsamasına karşın hiçbir stratejik ilişki mutlak bir devamlılık vaat etmez. O zaman bir stratejik ilişki nasıl sona erebilir? Öncelikle taraflardan biri, böyle bir ilişkinin gerektirdiği nitelikleri sürdüremeyecek konuma düşerse, stratejik ilişki ister istemez büyük bir çıkmaza girecektir. Bu nitelikleri sürdürememe, askeri ve ekonomik anlam taşıyabileceği gibi, taraflardan birinde yaşanacak devrim sonucunda karşılıklı iç siyasal uyumun ortadan kalkması şeklinde de kendisini gösterebilir. Aynı zamanda bölge dışı güçlerle kurulan stratejik ilişkiler bölge ülkeleri arasında yarattığı tepki nedeniyle uzun ömürlü olmayabilir. Nitekim 1955'te kurulan Bağdat Paktı bu duruma örnek oluşturmaktadır. Soğuk Savaşta, Türkiye, İngiltere, Irak, İran ve Pakistan'dan oluşan Bağdat Paktı veya daha sonraki adıyla CENTO'nun stratejik hedefi Çevreleme politikası çerçevesinde

komünist nüfuzun Ortadoğu'ya sızmasını engellemektir. Bağdat Paketi'nin stratejik yönü üye devletlerin rejimlerine yönelik tehditlere karşı ortak hareket etmektir. Fakat bu stratejik işbirliği girişimi öngörülenin aksine, Ortadoğu'yu bölücü etkisi olmuştur. Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan bu pakta karşı çıkmışlardır. Bağdat Paketi'ni dengeleme amacıyla Sovyetler Birliği Mısır, Suriye ve Yemen ile bir dizi stratejik içerikli anlaşma imzalamıştır. Yaşanılan iç gelişmeler sonrasında, 1959'da Irak, 1979'da da Pakistan ve İran CENTO'dan çekilme kararı almışlardır. Örgüte girmemekle birlikte örgütün ABD ile özdeşleşmesi CENTO'nun sona ermesini hazırlayıcı etki yapmıştır. Stratejik ilişkilerin sona ermesindeki bir diğer etken, seçilen taraf bir bölgesel aktör olması durumunda bölgedeki nüfuzunun beklenin altında kalmasıdır. Stratejik ilişkinin diğer bir sona erme gerekçesi de, böyle bir girişimin başarısızlıkla sonuçlanmasıdır. Bu başarısızlık her iki tarafın kaynaklarının yetersiz kalmasından kaynaklanabileceği gibi, taraflardan birinin uyumsuzluk göstermesinden de kaynaklanabilir. Öte yandan, bir stratejik işbirliği projesi taraflardan birinin gözle görülür bir güç artışı sonucunda uluslararası politikadaki konumunu gözden geçirmesiyle de sona erebilir; çünkü hegemonyacı sistemin denetiminden kurtulan bir devletin, bölgede kendi stratejik ilişkilerini oluşturmaya yönelmesi son derece doğaldır. Stratejik ortaklık ise, tarihsel/kültürel bağlar ile siyasal rejimlerin uyumuna dayalı bir stratejik ilişki biçimi olduğu için, taraflardan birinde yaşanacak bir güç artışından çok daha az etkilenir.

Bir stratejik ortaklık veya işbirliği girişimi aynı zamanda, stratejik ilişkinin bir tarafının diğer bir güç tarafından kendi tarafına çekilmesi veya en azından işlevsiz kılınması durumunda da başarısızlıkla karşı karşıya gelir. Bunun yanı sıra, stratejik işbirliği girişimindeki hedeflerin daha somuta yönelik olması ve dolayısıyla da istenilen hedeflere öngörülebilir gelecekte ulaşılamaması böyle bir işbirliğinin çıkmaza girmesiyle sonuçlanabilir. Stratejik ortaklığın aksine, stratejik işbirliği iç ve dış dinamiklerden daha fazla etkilenir; bu durumun da stratejik işbirliğinin başarı şansını etkilemesi kaçınılmazdır. Özellikle öngörülemeyen dış gelişmeler sonucunda tarafların dış politika önceliklerinin değişmesi bir stratejik ilişkinin sonu anlamına gelebilir. Bu bağlamda Transatlantik ilişkilerinin değişen yüzüne bakmak da son derece aydınlatıcı olacaktır. Transatlantik ilişkilerinin iki ayağı olan, ABD ile Avrupa arasındaki geleneksel uyum her iki tarafın da sahip oldukları liberal demokrasiyle Sovyetler Birliğine karşı hem bir savunma ittifakı hem de bir siyasal model olmalarına dayanmaktaydı. Ne var ki, Soğuk Savaş sonrasına gelindiğinde iki taraf arasındaki ortaklığın sürmesinin önünde ciddi pürüzler ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaşın bitimiyle ortak düşmanın ortadan kalkmasından sonra, Atlantik'in iki yakası arasındaki ilişkilere daha önce hiç rastlanmadığı ölçüde iç politik gündem maddeleri nüfuz etmiştir. O kadar ki, artık Amerikan yönetimlerini endişelendiren elitler değil, halkın bakışı olmuştur(Rubin,2008:100).İki tarafın çevre, insan hakları(ölüm cezası, işkence vb.) ve din konularındaki farklı yaklaşımları bu ortaklığı sorgular duruma getirmiştir. Bütün bunların sonucunda, her iki taraf arasındaki iç siyasal uyumda görülen aşınma belirginlik kazanmış ve ikili ilişkiler hiç olmadığı kadar birbirine yabancılaşmıştır. İç siyasal uyumda yaşanan bu

uçurum, iki taraf arasındaki bir ortaklığı çıkmaza sokmaktadır. İki tarafın ortak güvenlik çıkarlarının somutlaştığı örgüt olan NATO'nun Afganistan üzerine odaklanması örgütün iç uyumuna zarar vermiştir; çünkü Taliban'ın Afganistan'a yeniden hâkim olmasından Avrupa'nın ABD kadar etkilenmeyeceği açıktır. Soğuk Savaştan farklı olarak Afganistan örneğinde görüldüğü gibi, örgütün Avrupa ve Amerika ayaklarına yönelik tehdidin ayrı düşünülebilmesi iki taraf arasındaki ortaklığı zayıflatmaktadır. ABD'nin sahip süper güç konumunun beraberinde getirdiği tek taraflılık ile Avrupa'nın kendi varlık nedeni saydığı uluslararası kurumlara olan inanç birbiriyle çatışmaktadır.

5. DİPLOMASİ TARİHİNDE STRATEJİK İLİŞKİLER

Diplomasi tarihinde görülen stratejik ilişki örnekleri konumuz açısından bize önemli geri besleme çıktıları sunacaktır. Hiç kuşkusuz ilk akla gelen karşı tarafın stratejik üstünlüğü elde ele geçirmesinin önüne geçilmesidir. Avrupa diplomasisinde bu durum kendisini, uluslararası sistemi değiştirme girişimlerine karşı revizyonist bir ideolojinin önünü kesmek şeklinde kendisini göstermiştir. Nitekim Viyana Kongresi sonrasında kurulan Avrupa Uyumu'nun altında böyle bir stratejik anlayış yatmaktaydı.

Avrupa diplomasisinde stratejik ilişki örneklerini Avrupa'da güç dengesi mekanizmasında görmek mümkündür. İspanya Veraset savaşlarında(1701-1713) Fransa'nın Avrupa'ya hakim olmasından endişelenen İngiltere, 1701'de Fransa'ya karşı Kutsal Roma İmparatorluğu, Hollanda, Portekiz, Brandenburg ile birleşerek bir koalisyon oluşturmuştur. İngiltere'yi böyle bir koalisyona iten gerekçe Fransa'nın İspanya tahtının varisliğini elde etmesi durumunda, bu devlet hanedan bağlantıları sayesinde, bütün Avrupa'ya hâkim olma olanağına kavuşmasıydı(Kennedy,1995:33).İspanya Veraset Savaşlarında Fransa'nın yenilgiye uğratılması ve sonrasındaki Utrecht Antlaşması(1713) düzenlemesiyle Kıta Avrupasındaki stratejik denge korunabilmiştir. Hegemonya kurmayı amaçlayan bir güce karşı oluşturulan böyle bir koalisyon, kuşkusuz stratejik işbirliği anlamına gelmektedir. Buna karşılık Utrecht Antlaşması ile Avrupa'da başlayan güç dengesi sistemi çok kısa süreli ittifakları yansıttığı için uzun süreli stratejik işbirliğine uygun düşmemektedir.

Viyana Kongresi sonrasında kurulan Avrupa Uyumu ile Avrupa siyasetinde yeni bir dönem başlatan İngiltere, Avusturya, Rusya ve Prusya Avrupa'da yıkıcı sayılabilecek hareketlere karşı stratejik bir ilişki içersine girmişleridir. Kurulan bu stratejik ilişkiyi stratejik ortaklık olarak nitelenmek yanlış olmayacaktır. Avrupa Uyumu adı verilen bu ittifak rejimleri uyum içinde olan ve aynı zamanda kültürel değerleri paylaşan devletler tarafından kurulmuştur. Çünkü sözü edilen güçler için Avrupa'da düzenin devamı varlık sorunu anlamına gelmiştir. Bu başta milliyetçilik şeklinde kendisini gösteren revizyonist hareketlere karşı ortak tedbirler almayı gerektirmekteydi. Avrupa Uyumu'nun can alıcı yanı, hiçbir devlete tek başına hareket etme olanağı tanımayıp, 5 devletin de birbirlerini

denetleyecek şekilde ortak hareket etmelerinden kaynaklanıyordu(Watson,1993:240).

Avrupa diplomasisindeki stratejik ilişkilerin daha karmaşık örneğini Bismarck ittifaklar sisteminde görmekteyiz. 1872'de Almanya, Avusturya ve Rusya arasında oluşturulan I. İmparator Ligi ile Avrupa'daki mevcut statüko kabul ediliyor ve devrimci hareketlere karşı ortak hareket edilmesi benimseniyordu. Aynı zamanda, tarafların bu ittifak dışındaki başka bir tarafla ittifak içersine girmesi yasaklanıyordu(Armaoğlu,1997:340).1881'de yapılan ve I. İmparator Liginin onarmayı amaçlayan II. İmparator Liginde, ise Almanya, Rusya veya Avusturya'dan birinin bir dördüncü devletle savaşmaları durumunda, iki tarafın da tarafsızlığını koruması ilkesi benimsenmişti. Bunun yanında, Avusturya Balkanlar'da serbest hareket etme olanağına kavuşurken, Rusya da Kafkasya'da aynı serbestliğe kavuşuyordu. Bunu takip eden ve Almanya ile Rusya arasındaki uyumsuzlukları gidermeyi amaçlayan 1887 Rus-Alman Teminat Anlaşmasında her iki taraf da Balkan yarımadasındaki statükonun değiştirilmesine karşı ortak hareket edeceklerdi. İki tarafın başlıca hasımları konumunda olan Avusturya ve Fransa'nın saldırısı durumunda, her iki devletin de tarafsız kalması öngörülmüştü(Armaoğlu,1997:375). Bismarck'ın Avrupa diplomasisinin kalbine yerleştirdiği ittifaklar sistemi hiç kuşkusuz stratejik ittifaklar bütününden başka bir şey değildir; çünkü bu ittifaklar sistemiyle Bismarck Avrupa'daki bütün stratejik ilişkileri kilitleyerek, karşı bir ittifak sisteminin kurulmasını engellemiş oluyordu. Bu ittifaklar sistemine Rusya'nın da dahil edilmesi, bu girişimin stratejik yanını vurgulamaktaydı; çünkü böylelikle Fransa ve Rusya arasında sıkışan Almanya, iki cepheli savaş korkusunu üzerinden atmış oluyordu. Ne var ki, Rusya ve Avusturya'nın çıkarlarının özellikle Panislavizm nedeniyle çatışıyor olması, bu ittifak sisteminin uzun süreli olmasına olanak tanımamıştır. Aynı zamanda bu ittifak sisteminin ömrünün Bismarck'ın kişisel yeteneklerine bağlı kalması, uzun süreli olmasını engellemiştir. Nitekim 1890'da Bismarck'ın iktidarı bırakmak zorunda kalmasıyla, mimarı olduğu bu ittifaklar sistemi sona ermiştir.

Avrupa diplomasisinde yaşanan bir diğer stratejik işbirliği örneğini, 1939 yılında Hitler Almanyası ile Stalin Rusyası arasında yapılan Saldırmazlık Paktında görmekteyiz.1939 yılına gelindiğinde Avrupa'daki stratejik denge son derece kararsız bir hal almıştı. Nitekim Stalin o dönemdeki Avrupa diplomasisini 3 kişilik poker oyununa benzetmekteydi(Montefiore,2004:302). Bu poker oyununun oyuncularını, birbirlerine büyük bir güvensizlik besleyen Hitler Almanyası, Sovyetler Birliği ve İngiltere-Fransa ittifakından oluşmaktaydı. Bu üç oyuncu da birbirlerine büyük bir güvensizlik beslemekteydi. Öncelikle Hitler elini güçlendirmek için çıkabilecek bir savaşta Sovyetler Birliği'nin tarafsızlığını güvenceye almaya ihtiyaç duydu; çünkü Stalin İngiltere ve Fransa ile olası bir ittifak için diyalog içersindeydi. Buna karşılık Hitler Stalin'i böyle bir ittifaktan alıkoyabilmek için ona İngiltere ve Fransa'nın sunmadığı seçenekleri sunması gerektiğinin bilincindeydi(Bullock,1998:665-671). Stalin'i Nazi Almanyası ile pakt oluşturmaya iten gerekçeler mevcuttu. Stalin, İngiltere-Fransa ittifakının Sovyetler Birliği ile Nazi Almanyası'nı birbiriyle savaşmaya kışkırtmasından endişe etmekteydi(Bullock,1998:667). Bu şartlar altında Nazi Almanyası ile

Sovyetler Birliği arasında 23 Ağustos 1939'da Saldırmazlık Paketi imzalanmış oldu. Böylelikle Hitler Sovyetler Birliği'nin tarafsızlığını güvenceye alırken, Stalin Polonya'yı Nazi Almanyası ile paylaşmış, Baltık ülkelerinin ise tamamına yakını ele geçirmiştir. Böyle bir sonuç hiç kuşkusuz Stalin'in İngiltere-Fransa ittifakından koparamayacağı bir tavizdi(Bullock,1998:675).Nazi-Sovyet Saldırmazlık Paketi kapsamlı bir ittifak anlamı içermemekteydi. Fakat İngiltere-Fransa ittifakının elini kolunu bağıladığı için bir stratejik işbirliği niteliğindedir. Gerek rejimlerinin karakterinden gerekse de Hitler ile Stalin arasındaki kişisel düşmanlıktan ötürü, böyle bir stratejik işbirliğinin uzun süreli olması mümkün değildi.

ABD'de 1969'da Nixon-Kissinger ekibinin dış politikayı devralmasıyla, bu devlet uzun zamandır ideolojik düşmanı olarak gördüğü Çin Halk Cumhuriyeti'ne yönelik açılma politikası izlemeyi uygun bulmuştur. Her ne kadar, bu yakınlaşma bir ittifak veya bir ortaklık anlamına gelmese de, sonuçları itibariyle bu politikayı stratejik işbirliği olarak nitelendirmek yanlış olmaz. ABD, yaptığı bu stratejik hamleyle komünist kampın iki dev arasında çatışmayı daha de derinleştirerek, söz konusu iki merkez arasındaki ilişkilerde söz sahibi olma olanağını elde etmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti ise böyle bir stratejik ilişki sayesinde Sovyetler Birliği'ni zor duruma düşürebileceği mesajını bu devlete iletebilmiştir. İki taraf arasında kurulan stratejik işbirliğinin resmi belgesi olan Şanghay Bildirisi, ne Çin Halk Cumhuriyeti'nin ne de ABD'nin Sovyet bloğu ile işbirliği yapmaması ile herhangi bir gücün Asya'da hegemonya kurma girişimine engel olunmasını içermekteydi(Kissinger,1995:728).Bu stratejik işbirliğinin parçası olarak ABD, Çin Halk Cumhuriyeti'nin BM Güvenlik Konseyi daimi üyeliğinin önünü açmış; bununla da yetinmeyerek Çin Halk Cumhuriyeti'ne saldırması halinde bu duruma kayıtsız kalmayacağını Sovyetler Birliği'ne bildirmekten geri durmamıştır(Kissinger,1995:723).

Stratejik işbirliği girişimlerinde bir dünya gücünün sahip olduğu nüfusla stratejik dengeyi değiştirecek aktörlerle stratejik ilişki içersine girmesi de önemli bir yer tutmuştur. I. Dünya Savaşından önce, II. Wilhelm Almanyasının Osmanlı Devleti ile yakınlaşma içersine girmesi de bir stratejik ilişki konusu idi. Çünkü II. Wilhelm için Osmanlı Devleti ile yakınlaşmak 300 milyon Müslüman'ın Almanyasının nüfuz sahasına girmesi demektir. II. Wilhelm Hindistan Müslümanlarını gereğinde İngiltere'ye karşı halife vasıtasıyla kutsal savaşa kışkırtmayı amaçlamaktaydı(Hopkirk,1994:2-3). Böyle bir stratejik işbirliği, Almanyanın hasmı olan İngiltere'ye karşı can alıcı bir stratejik üstünlük elde etmesi anlamına gelecekti. Bu konuda verilebilecek bir diğer örnek ise, Kruşçev'in iktidara gelmesiyle Sovyet dış politikasının belirgin biçimde stratejik bir kimlik kazanmasıdır. Sovyet dış politikasının belirgin biçimde stratejik kimlik kazanmasında 1950'lerin sonlarından itibaren Üçüncü Dünya olarak bilinen yeni bir kampın ortaya çıkması etkili olmuştur. Daha önceden, Stalin'in sömürgeci halkları sosyalist devrimin salt bir halkasından ibaret görmesi, bu kampta Sovyet Birliği'ne karşı olumsuz bir imajın doğmasına yol açmıştı(D'Encausse,1986:19). Buna karşılık, Stalin'in halefi Kruşçev Üçüncü Dünyayı Soğuk Savaşdaki stratejik dengeyi etkileyebilecek bir aktör olarak

görmekteydi. Bu nedenle Kruşçev devrim ihraç etme anlayışından uzak durarak, Üçüncü Dünya ile stratejik işbirliği arayışı içersine girmiştir. Bunun en çarpıcı göstergelerinden biri, 1960'lı yılların sonlarından itibaren Sovyetler Birliği üniversitelerinde her yıl 6000 civarında öğrencinin öğrenim görüyor olmasıydı(D'Encausse, 1986:24).

6. GÜNÜMÜZDE STRATEJİK ORTAKLIK

Stratejik ortaklık kavramının belirli ölçütler gerektiren bir kavram olmasından ötürü günümüzde stratejik ortaklık olarak tanımlanan ilişkilerin bu ölçütleri ne derece yerine getirdiğini tartışmakta yarar var. Hiç kuşkusuz bunların arasından en önemlilerinden biri ABD'nin İsrail ile olan stratejik ilişkilerinin ismini doğru biçimde koyabilmektir. Bilindiği gibi, ABD-İsrail ilişkileri sürekli olarak stratejik ortaklık olarak tanımlana gelmiştir. Soğuk Savaş koşulları göz önünde bulundurulduğunda bu doğru bir saptamadır. ABD'nin İsrail ile olan ilişkilerine stratejik ortaklık olarak bakmak için haklı gerekçeler bulunabilir. İki ülke arasındaki iç içe geçmiş bağların ötesinde, ABD'nin İsrail'in güvenliğini sağlamayı üstlenmesi bu devlete Ortadoğu'ya müdahale etmesinin de gerekçesini oluşturmaktadır. Aynı zamanda Ortadoğu'da böyle bir demokrasi modelinin korunması, tanımladığı küresel rol açısından ABD için bir misyon anlamına gelmektedir. Soğuk Savaştaki stratejik ilişkiler bakımından daha somut anlamıyla, İsrail'in ABD için stratejik önemi İsrail'in Mısır ve Suriye gibi devletleri yenilgiye uğratarak onları Sovyet yandaşlığından uzaklaştırmasından kaynaklanmaktaydı(Mearsheimer ve Walt,2007:52). İsrail'in bir diğer önemi bu devletin ABD'ye Sovyet silahlı kuvvetleri ile ilgili önemli istihbarat bilgilerini sağlamış olmasıydı(Mearsheimer ve Walt,2007:52). ABD'nin çıkarlarına zararı dokunan politikaları olsa dahi İsrail'in güvenliğinin ABD'nin güvenliğinin özdeş algılanması ilişkiyi bir ortaklık durumuna sokmaktadır. İki devlet arasında doğal bir güç asimetrisi bulunmasına karşın bu durum bu stratejik ilişkinin tek taraflı olduğu anlamına gelmez.

Soğuk Savaşta görülen bu ortaklık ilişkilerine karşın, Soğuk Savaş sonrasında bilinen stratejik ortaklık eski değerini yitirmeye başladığı görülmektedir. İsrail'in bir stratejik değer oluşturmak yerine artık bir stratejik yükümlülük oluşturduğu tartışılmaya başlanmıştır(Mearsheimer ve Walt,2007:58). Böyle bir mantıktaki gerekçe, İsrail ile sürdürülen ilişkinin Amerikan dış politikasının çıkarları ve hedefleri düşünüldüğünde bu ortaklığın stratejik boyutunun erimeye başlamış olmasıdır. Çünkü stratejik ortaklıkta iki tarafın tarihsel/kültürel bağlar ile iç siyasal uyuma sahip olması son derece önemli olmakla birlikte, bu uyum somut stratejik hedeflere hizmet etmek zorundadır. Bir başka deyişle, iki tarafın tarihsel/kültürel bağlar ile iç siyasal uyuma sahip olması somut stratejik hedefleri ikinci plana itmemelidir. Çünkü ittifak mantığı açısından bakıldığında, bir ittifakın gereğinden fazla ideolojikleşmesi, ittifakın gerektirdiği somut hedeflerin gerçekleşmesini ikinci plana itebilir(Morgenthau,1985:204). Bu durum stratejik ortaklığın devamlılığının sorgulanmasına yol açabilir. Nitekim İsrail'in ABD ile olan ortaklığının değişmez bir mutlak olarak kabul edilmesi, böyle bir ilişkinin ABD'ye somut bir yarar sağlayıp sağlamadığını sorgulanır hale

getirmiştir. ABD'nin İsrail'e verdiği koşulsuz destek İsrail'i Arap-İsrail sorununda daha uzlaşmaz kılmış ve Arap/İslam dünyası içerisindeki Amerikan karşıtlığını yükseltmiştir. ABD ile İsrail arasındaki stratejik ilişkinin, stratejik ortaklık kimliğinden uzaklaşıp uzaklaşmadığı konusundaki can alıcı nokta, İsrail'in Amerikan dış politikasının somut çıkarları açısından ABD'nin diğer stratejik seçenekleriyle karşılaştırıldığında eski vazgeçilmezliğini ne kadar koruduğudur. İsrail'in ABD için arzettiği önemin azalması böyle bir ilişkiyi ABD açısından maliyetli kılacağı ortadadır. Bu durum özellikle ABD'nin İslam ülkeleriyle ilişkilerinin kritik bir duruma geldiği 11 Eylül sonrasında görülmüştür.

Türk-Amerikan ilişkileri de stratejik ortaklık ile ilgili bir diğer kritik örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye için en önemli müttefik özelliğini koruyan ve gelecekte de koruması beklenen ABD ile ilişkilerin stratejik boyuta çıkartılması Soğuk Savaş sonrasındaki ikili ilişkileri en fazla meşgul eden konuların başında gelmiştir. İki taraf arasında 5 Temmuz 2006'da Washington'da imzalanan "Türk-Amerikan Stratejik Ortaklığını İleriye Götürmek İçin Ortak Vizyon ve Yapılandırılmış Diyalog" belgesi Türk basınında stratejik ortaklık projesi olarak yorumlanmıştır (Milliyet, Stratejik Ortaklık Belgelendi:6/7/2006). İmzalanan bu belge de dikkate alındığında Türk-Amerikan ilişkileri, stratejik ortaklığın gerektirdiği ölçütleri yakalayabilmekte midir? Soğuk Savaşla birlikte yeni bir döneme giren Türk-Amerikan ilişkilerinin altında ideolojik bir temel yatmaktaydı. Bu ideolojik temel, bölgeye yönelik Sovyet nüfuzuna karşı ortak hareket etmeyi içermektedir. Türkiye'nin bulunduğu jeopolitik konum nedeniyle, bu ittifak stratejik bir nosyon içermektedir. İkili ilişkiler hiç kuşkusuz Türkiye'nin ABD'nin Soğuk Savaşta stratejik hedefleri için arzettiği önemden dolayı (hedeflerdeki ideolojik yönünün baskın çıkmasından ötürü) ikili ilişkiler Kıbrıs sorunu nedeniyle çıkan iki krizi atlatabilmiştir. İdeolojik uyum ve ortak düşmanın arzettiği önem nedeniyle Soğuk Savaş sonuna uyum içinde girebilmişlerdir. Bununla birlikte, Soğuk Savaşın tüm baskınlığına karşın Türk-Amerikan stratejik ilişkileri ortaklık karakteri kazanamamıştır; çünkü söz konusu stratejik işbirliği ortak düşman olan Sovyet nüfuzunun bertaraf edilmesine dayanmaktaydı. İkinci olarak bölgesel güç ile küresel gücün kendi dış politika gerçeklerinin çatışması Türk dış politikasında Kıbrıs gerçeğinin ortaya çıkması ABD ile kendisini göstermekte gecikmemiştir.

Bugüne gelindiğinde ise, ilişkileri stratejik ortaklık düzeyine çıkaracak nedenlerin bulunmadığı görülmektedir. Her şeyden önce, Türkiye'nin bir bölgesel güç olarak yükselmesi bölgedeki kendi dış politika önceliklerinin ön plana çıkması anlamına gelmiştir. İlişkileri sürükleyebilecek itici gücü olan bir hedefin yokluğunda, ilişkileri stratejik ortaklık boyutuna taşımak mümkün görünmemektedir. Çünkü stratejik ortaklığın sürdürülebilmesi için her iki tarafın dış politika önceliklerinde bir çatışmanın bulunmaması gerekmektedir. Aynı zamanda böyle bir ortaklığın gerektirdiği güç dengesi de hiçbir zaman mevcut olmamıştır. Türkiye'nin bir Ortadoğu ülkesi olarak kendi dış politika gerçeğini oluşturmuş olması, ABD ile sınırları belirlenmiş uzun vadeli bir stratejik ortaklığın kurulmuş olmasını engellemektedir. Bu durum Türkiye'nin İran'a ve İsrail'e bakışında kendisini göstermekte gecikmemiştir. Eğer radikal İslam'a

karşı mücadele edilecekse İran'ın konumu ne olacaktır? İkili ilişkilerin en önemli gündem maddelerinden olan Irak'ın geleceğinin belirsizlik içermesinden dolayı her iki tarafın da konumlarını gözden geçirmeleri mümkündür. Çünkü Kuzey Irak Türkiye'nin toprak bütünlüğü ile doğrudan ilişkiliyken, burada bulunan Kürt varlığı ABD için önemli bir köprübaşdır. Bunun yanında ilişkileri sürekli olarak meşgul eden Ermeni sorunu konusunda Amerikan Kongresinin Türkiye aleyhine alacağı olumsuz bir karar ilişkileri krize sürükleyebilir. Bölgenin en köklü sorunlarında olan Arap-İsrail sorunu da özellikle AKP'nin iktidarda olduğu bir Türkiye'de ilişkileri olumsuz etkileyebilmektedir. Özdem Sanberk'e göre Filistin sorunu ilişkilerin en zayıf halkasını oluşturmaktadır(Sanberk, Radikal, Türk-Amerikan Ortak Vizyon Belgesi:15.7.2006). Bu durum İsrail'in 2006'da Lübnan'a, 2009'da Gazze saldırısı ile daha çarpıcı hale gelmiştir. Bu müdahalelerde ABD'nin İsrail'e sınırsız destek vermesini Türk kamuoyu tepkiyle karşılamıştır. ABD İsrail'e sınırsız destek verirken, Türkiye'nin Kuzey Irak'taki PKK varlığına karşı kara harekâtı yapmasına destek vermemektedir. Üstelik ABD'ye PKK ile mücadele konusunda Türk kamuoyunda ABD'ye büyük bir güven beslenmemektedir. Nitekim ABD eski Ulusal Güvenlik Danışmanlarından Brent Scowcroft PKK'nın her iki Bush yönetimi tarafından İran'a karşı kullanıldığını söylemekten geri durmamıştır(Milliyet, PKK'yı İran'a Karşı Cesaretlendirdik:4.4.2009). İlişkilerin kırılganlık taşıyan bu yönü yerli yerine oturmuş bir stratejik işbirliğinin yerleşmesine engel olmaktadır. 2006'da Türk ve Amerikan dışişleri bakanları arasında üzerinde anlaşmaya varılan "Türk Amerikan Stratejik Ortaklığını İleri Götürmek İçin Ortak Vizyon ve Yapılandırılmış Diyalog" adı verilen belge, stratejik hedefler açısından güçlü bir belge olmaktan oldukça uzaktır. Bu belgeyle, iki devlet arasındaki Transatlantik ilişkilerinin güçlendirilmesi, PKK terörüne karşı ortak mücadele edilmesi, enerji güvenliğinin sağlanması, dinler arasında diyalogun güçlendirilmesi, Geniş Ortadoğu'da barış istikrar ve demokrasinin yaşama geçirilmesi gibi konularda görüş birliğine varmışlardır (T.C.DışişleriBakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/Bolgeler/Ortak%20Vizyon%20kağıdı-nihai%20Türkçe.doc>,17/03/2009). Sözü edilen, dinler arası diyalog ile Transatlantik ilişkilerinin güçlendirilmesi ve PKK ile mücadele stratejik hedefler için yeterince güçlü ve yeterince somuta yönelik değildir. Stratejik ilişkilerde ulaşılmak istenilen stratejik hedeflerin daha net bir biçimde tanımlanması gerekmektedir. Görüldüğü gibi, her iki tarafın dış politika önceliklerinde çatışmalar uyumsuzluk yaratarak hedeflenen stratejik ilişkilerin kurulmasını engellemektedir.

Bu konuyla ilgili olarak Türkiye-İsrail arasında kurulmak istenen stratejik ilişkiler aydınlatıcı olabilir. İkili ilişkiler stratejik karakter alma potansiyeline sahiptir. Bu durum iki tarafın da gereğinde ABD'ye yönelik pazarlık güçlerini artırma olanağı elde etmesinden kaynaklanmaktadır(İnbar,2002:193). İsrail'in meşru müdafaa gerekçesiyle Hamas'a karşılık verme adına Gazze'ye yaptığı orantısız saldırıda sivillere zarar görmesi bu devletin Türkiye ile olan ilişkilerini kopma noktasına getirmiştir. Türkiye'deki iktidardan bulunan partinin aynı zamanda İslami bir kimliğe sahip olması ikili ilişkilerdeki stratejik boyutun devamını sorgulamaktadır. Gazze saldırısından stratejik ilişkiler adına çıkartılacak sonuçlardan ilki böyle bir

ilişki için iki tarafın dış politika önceliklerinin örtüşmesi, ikincisi ise iç politikanın da stratejik ilişkilere olumlu bir girdi sağlamak zorunda olduğudur. Türkiye ile İsrail arasında askeri işbirliği şeklinde sıklaşan ilişkileri sonrasında stratejik işbirliğinden bahsedilmesine karşın başlatılan işbirliği daha derinleştirilememiştir. Bu ilişkiyi stratejik ilişki olarak tanımlamak mümkünse de bunu ortaklık düzeyine çıkartmak mümkün olmamıştır. Nisan 1996'da iktidara gelen Benjamin Netanyahu bunu kapsamlı bir askeri pakta dönüştürmek istemesine karşın Türkiye bu konuda istekli olmamıştır(Hale,2003:300). Kuşkusuz Türkiye'nin PKK ile mücadeleyle ilgili olarak 1998'de Suriye ile yaşadığı gerilimde, iki devletin ortak hareket etmesiyle bu devlet iki cepheli savaş riskiyle karşı karşıya bırakılabilirdi. Bu durum tam anlamıyla bir stratejik işbirliği anlamına gelecekti. Ne var ki, ilişkilerdeki stratejik boyut derinleştirilememiş, taraflardan hiçbirinin diğerinin savaşına girme şeklinde bir iradesi olmamıştır(Inbar,2002:196). Fakat bölgede görünen böyle bir stratejik kıpırdanma ciddi bir psikolojik etki doğurmuş; karşı bir stratejik denge olarak İran, Suriye'ye alternatif bir stratejik işbirliği önerisinde bulunmuştur(Hale,2003:299).Türkiye ve İsrail'in köktenci İslam'ın Ortadoğu'da güçlenip yayılmasını engellemek için stratejik bir yakınlaşmaya gitmesi doğaldır. Bu yerinde bir stratejik işbirliği modelidir. Fakat böyle bir stratejik hedefin içinin gereği gibi doldurulması gerekmektedir. Tarafların İran'a bakışlarının uyuşmaması bu konuda yapılacak stratejik işbirliğini muğlaklaştırmaktadır.

Soğuk Savaş sonrasında stratejik ilişkilerin ivme kazanmasıyla ön plana çıkan konulardan biri de, ABD ile Hindistan arasında gelişen stratejik ilişkilere dir. Soğuk Savaş sonrasında Sovyetler Birliği'nin desteğinden yoksun kalmak hiç kuşkusuz Hindistan için kırılmalı anlamı taşıyordu. İşte bu kırılmalı, ABD'nin Hindistan'a stratejik işbirliği önerisinde bulunmasına uygun bir zemin hazırlamıştır. Hindistan'ın sahip olduğu demokrasi, nükleer silahlardaki anahtar konumu ve Çin'e karşı denge oluşturmaması, bu devleti ABD için stratejik işbirliği yapılabilecek bir bölgesel aktör durumuna getirmiştir.(Tellis,2006:127) Hiç kuşkusuz bütün bunları Hindistan'ın 1.2 milyara yaklaşan nüfusuyla düşünmek bu stratejik işbirliğine daha büyük bir anlam katmaktadır. Böyle bir stratejik işbirliği projesi Hindistan'a da büyük yarar sağlamaktadır; çünkü ABD'nin nükleer füze savunma sistemi konusunda bu devlete teknik destek vermesi Hindistan'ın böyle bir yükün altına girmesini önleyici niteliktedir. Pakistan'ın nükleer seçeneği açık tutmasının yanında, bu devletin sahip olduğu nükleer silahların güvenliği de Hindistan için ayrı bir endişe kaynağı oluşturmaktadır(Tellis,2006:139). ABD'nin bu politikası aynı zamanda Asya'nın üç büyük gücü olan Çin, Rusya ve Hindistan'a yönelik güç dengesi politikasının da bir gereğidir (Tellis,2006:127-136). Sovyetler Birliği'nin Hindistan üzerinde eski etkisinin olmayışı göz önünde bulundurulduğunda böyle bir stratejik işbirliği girişimi başarılı olabilir. Bununla birlikte özellikle 11 Eylül'den itibaren ABD için Pakistan'ın can alıcı bir konuma ulaşması sürdürülmek istenilen stratejik işbirliğinin derinleşmesini engelleyebilir.

Rusya ile İran arasındaki gelişen ilişkileri de günümüzde ön plana çıkan stratejik işbirliği örnekleri arasında saymak mümkündür. Bilindiği gibi İran, Irak

ile olan savaşın yıpratıcı etkilerinden dolayı 1986'dan itibaren Sovyetler Birliği ile ilişkilerini geliştirmeye başlamış ve kısa zaman sonra da bu devletten silah almaya başlamıştır(Jalali,2001:99). 1995'te İran ile Rusya arasında Buşehir'de bir 1000 megavatlık nükleer santral kurulması için 800 milyon dolarlık anlaşma yapılması iki taraf arasındaki stratejik işbirliği açısından dönüm noktası niteliğinde olmuştur(Jalali,2001:105).İki taraf arasında ciddi bir güç asimetrisi bulunmasına karşın Rusya ve İran arasında gerçek anlamda bir stratejik işbirliğinden bahsetmek mümkündür. Çünkü yukarıda da önemle işaret edildiği gibi bir stratejik ilişkiyi, stratejik işbirliği durumuna getiren, stratejik ilişkilerin kurulduğu bölgenin arzettiği önemdir. İran'ın Rusya ile kurduğu ilişkinin stratejik boyutu, Rusya'nın bu ülkenin Batı tarafından ekonomik ve siyasi açıdan yalıtılmışlığına karşı manevra alanı oluşturmasıdır. Bunun yanında, Rusya'nın İran'a yönelik askeri ve teknolojik desteği İran'ın bölgedeki gücü açısından vazgeçilemez öneme sahiptir. Rusya için İran'ın taşıdığı stratejik boyut ise, Ortadoğu'da ABD nüfuzuna girmemiş bir devlet olması ve sahip olduğu nüfuz ile bölgenin vazgeçilmez bir oyuncusu olmasından kaynaklanmaktadır. Bir küresel gücün bölgesel bir güce nükleer konularda destek vermesiyle bu iki devletin üçüncü bir güce karşı stratejik üstünlük elde etmesi yine bir stratejik işbirliği örneğidir. Çünkü söz konusu olan bölgesel bir gücün güvenlik ihtiyaçları ile küresel bir gücün nüfuz ihtiyaçlarının uyumudur. Bu bağlamda, Rusya'nın İran'a nükleer alanda teknik destek vermesi tam anlamıyla bir stratejik işbirliği konusudur. Çünkü İran için temel hedef veya endişe kaynağı ABD ve İsrail iken, Rusya için temel stratejik hedef ABD'nin bölgedeki nüfuzunun dizginlenmesidir. Ne var ki, İran'ın nükleer silah teknolojisine kavuşması olasılığı, bu stratejik işbirliğini zora sokmuş görünmektedir. Çünkü İran'ın nükleer silah teknolojisine kavuşması bölgedeki bazı devletlerin 1968 tarihli Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşmasından çekilmesini beraberinde getirebilecek şekilde bölgedeki güvenlik dengelerini kökünden değiştirebilir. Böyle bir tablo, doğal olarak Rusya'yı endişelendirmekten geri kalmamıştır. İran'ın bu politikasıyla stratejik işbirliğini tehlikeye sokması, yukarıda işaret edildiği gibi taraflardan birinin konumunu yeniden tanımlamasına işaret etmektedir.

Nihayet Rusya ile Çin arasında kurulacak bir stratejik ortaklık girişimi Soğuk Savaş sonrası dünyanın tartıştığı başlıca stratejik konulardan biri olmuştur. Soğuk Savaştaki ilişkilerinin ideolojik ve stratejik nedenlerle bozulduğu Çin ve Rusya, tek kutupluluğu çağrıştıran bir uluslararası sistemin ortaya çıkmasıyla birbirlerine yakınlaşma ihtiyacı duymuşlardır. Bu doğrultudaki ilk ciddi girişim, 1997'de Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin ile Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin arasında yapılan zirvede, çok kutuplu bir dünyanın kurulması yönündeki iradenin ortaya koyulması olmuştur. Böyle bir yakınlaşma uluslararası sistemdeki tek kutuplaşmaya karşı denge sağlama anlamına geldiği için kuşkusuz stratejik bir anlam içermektedir. Bu iki devlet nüfuz alanları oluşturma, nükleer silahların yayılmasına karşı ortak hareket etme ve 11 Eylül sonrası terör konularında stratejik işbirliği içersine girmişlerdir. 2001'de iki devletin öncülüğünde örgüt haline dönüştürülen Şanghay İşbirliği Örgütü, ABD'ye karşı bölgedeki stratejik üstünlüğü elde tutmayı amaçlamaktadır. Bölgenin enerji potansiyelinin ABD'ye kaptırılmaması önemli bir stratejik hedeftir. Tüm bunlara karşın, iki küresel

gücün stratejik ortaklığa gitmesi mümkün değildir; çünkü bu durum yukarıda da işaret edildiği gibi küresel güç olmanın beraberinde getirdiği hedeflerle ilgilidir. Öncelikle her iki tarafın beklentilerinde uyumsuzluk bulunmaktadır. Kotkin'in doğru biçimde işaret ettiği gibi Rusya'nın böyle bir stratejik işbirliğindeki temel hedefi ABD'yi küresel güç mücadelesinde dengelemek iken, Çin'in böyle bir hedefi bulunmamaktadır(Kotkin,2009:134). Bunların yanında kabul etmek gerekir ki, Orta Asya iki taraf için bir çekişme sahasıdır. Her ne kadar Çin, Orta Asya'daki Rus üstünlüğünü kabul etmiş görünse de, Çin'in Orta Asya'daki ekonomik gücünü artırmasının stratejik ilişkiler için bir risk oluşturması kaçınılmazdır.(Lo,2004:308). Özellikle Çin'in bölgedeki nüfuzunun daha da artması durumunda, Rusya böyle bir ilişkideki zayıf taraf olmaya yanaşacak gibi görünmemektedir(Lo,2004:295-309,303).Öte yandan, Rusya'nın Kore sorunundaki nüfuzunu artırmak istemesi de stratejik ilişkilere zarar verebilir(Lo,2004:307).Bütün bunlar, stratejik ortaklık bir yana, taraflar arasında uzun süreli bir stratejik ilişkinin uyum içersinde devam etmesini ve derinleşmesini güçleştirmektedir. Küresel ve bölgesel anlamda hedefleri olan bu iki devletin geçmişte olduğu gibi gelecekte de birbirlerine rakip olmaları son derece doğaldır.

7. SONUÇ

Bu çalışmanın amacına ulaşması bakımından stratejik işbirliği ile stratejik ortaklık kavramları arasında ayırım yapmanın zorunluluğu iyice gözler önüne serilmiştir. Çünkü stratejik ortaklık olarak adlandırılan birçok girişimin gerçek anlamda bir stratejik ortaklık kimliğine bürünmesi gerçekleşmemiştir. İki tarafı birbirine bağlayacak güçlü bağların yokluğunda, stratejik ortaklık olarak adlandırılan birçok girişimin başarısızlık ile sonuçlanması doğaldır. Kuşkusuz ortaklık sözcüğünün taşıdığı anlamın işbirliğine göre daha ağır olması, devletleri kurdukları stratejik ilişkiyi işbirliği yerine ortaklık olarak tanımlamaya sevk etmektedir.

Stratejik ortaklıklar ile ilgili bilinmesi gereken bir gerçek varsa, o da böyle bir ilişki ortak tarihsel/kültürel geçmiş ve siyasal rejimlerin uyumuna dayalı olsa da, böyle bir ilişkide sürtüşmelerin eksik kalmamasıdır. Çünkü stratejik ortaklık uluslararası kurumlar inşa etme anlamında ortaklıkla örtüşmez. Bu bakımdan küresel hedefleri olan bir devletin tarafı olduğu ortaklıklarda sürtüşmelerin ortaya çıkması doğaldır. Bu bakımdan stratejik ortaklığın dağılma tehlikesi her zaman mevcuttur. Ortak tarihsel/kültürel bağlara sahip olmak ile siyasal rejimlerin uyumlu olması stratejik hedeflere hizmet etmediği sürece stratejik ortaklık eski değerini yitirecektir. Özellikle uluslararası konjonktürde veya uluslararası sistemde görülen dönüşümler bir stratejik ilişkiyi aşındıran en önemli etkenlerden biridir. Yaşanan bu değişikliklerin köklü olması stratejik ortaklığın tarafları için yeni roller anlamına gelebilir. Bunun sonucunda da, stratejik ortaklığın taraflarının stratejik öncelikleri değişebilir.

Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemin köklü bir biçimde değiştirmesi stratejik ilişkileri derinden etkilemiştir. Uluslararası sistemde çok kutupluluğun keskinleşmesi küresel düzeydeki güç mücadelelerine ivme kazandırarak stratejik ilişkilere daha uygun bir zemin hazırlamıştır. Soğuk Savaş sonrasında gördüğümüz alt sistemleşme stratejik işbirliği olanaklarını artırmakla birlikte bölgesel güçlerin değişen konum ve rolleri göz önünde bulundurulduğunda başat bir gücün stratejik ilişkileri denetim altında tutması daha güçleşmiştir. Özerk bölgesel alt sistemlerin konumunu perçinlemesi bilinen stratejik ilişkilerin sürdürülmesini zorlaştırarak bu ilişkileri daha değişken stratejik ittifaklar konumuna sokabilir. Bu bağlamda, bölgesel aktörlerin kendi kaynaklarıyla bölgesel konumlarını güçlendirmeleri, söz konusu aktörleri kendi stratejik önceliklerini oluşturmaya iterek küresel güç-bölgesel güç uyumsuzluklarının daha çok hissedilmesine yol açacaktır. Bu koşullar altında, bölge içi stratejik ilişkilerin bölge dışı stratejik ilişkilere ağır basması beklenebilir.

SON NOTLAR

(1)Machiavelli de bu konuda zorunlu olmadıkça bir prensin kendisinden güçlü biriyle işbirliği yapmaması gerektiğini öğütlemektedir. Niccollo Machiavelli, Prens, Çev. Rekin Teksoy, İstanbul, 1999,s.170.

KAYNAKLAR

Adenauer, Konrad(1964):“Deutschland, Europe und die Atlantische Allianz, Jacobsen et al. (eds.) Deutschland und die Welt:Zur Aussenpolitik der Bundesrepublik 1949-1963, München, Deutscher Taschenbuch Verlag.

Armaoğlu, Fahir(1997):19.Yüzyıl Siyasi Tarihi(1789-1914) ,Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Aron, Raymond(1973): Peace and War: A Theory of International Relations, New York, Anchor Press/,Doubleday.

Dixit, Avinash K. ve Nalebuff, Barry J. (2003): Stratejik Düşünce: İş, Politika ve Günlük Yaşamın Rekabetçi Yanı, Çev. Nermin Arık,2.basım, İstanbul, Sabancı Üniversitesi Yayınları.

Bartlett, C. J. (1992):The Special Relationship: A Political History of Anglo-American Relations since 1945, New York, Longman.

Bullock, Alan (1998): Hitler and Stalin: Parallel Lives, London, Fontana Press.

Brind, Harry (1983/1984): “Soviet Policy in the Horn of Africa”, International Affairs, 60, 1, s.75-95.

Craig, Gordon; George, Alexander L. (1995): Force and Statecraft: Diplomatic Problems of Our Time, New York, Oxford University Press.

D'Encausse, Hélène Carreré(1986):Ni Paix Ni Guerre:Le Nouvel Empire Soviétique ou de Bon Usage de la Détente, Paris,Flammarion.

Deringil, Selim(1994) : Denge Oyunu: İkinci Dünya Savaşında Türkiye'nin Dış Politikası, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Deutsch, Karl W. (1988): The Analysis of International Relations, Third Edition, New Jersey, Prentice Hall.

Fromkin, David(1994): Barışa Son Veren Barış: Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı?1914-1922, Çev: Mehmet Harmancı, İstanbul, Sabah Kitapları.

Hale, William(2003) :Turkish Foreign Policy:1774-2000,London, Routledge.

Hopkirk, Peter(1995): İstanbul'un Doğusunda Bitmeyen Oyun, Çev:Mehmet Harmancı,İstanbul,Sabah Kitapları.

Holsti, K. J. (1988) : International Politics: A Framework for Analysis, Fifth Edition, New Jersey, Prentice Hall.

İnbar, Efraim(2002): "Türk-İsrail İlişkilerinde Stratejik Unsur", Rubin et al.(der.) Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Jalali, Ali A.(2001/2002): "The Strategic Partnership of Russia and Iran" Parameters,31,4,s.98-111.

Kann, Robert A. (1976): "Alliances Versus Ententes", World Politics, 28,4,s. 611-621.

Kennedy, Paul(1995): Savaşta ve Barışta Büyük Stratejiler, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul, Eti Kitapları.

Kotkin, Stephen(2009): "Unbalanced Triangle: What Russian Chinese Relations Mean for the United States", Foreign Affairs 88,5, s.130-138.

Kissinger, Henry(1995):Diplomacy, New York, Simon and Schuster,Touchstone.
Lo, Bobo(2004) : "The Long Sunset of Strategic Partnership: Russis's Evolving China Policy", International Affairs, 80,2,s. 295-309.

Mearsheimer, John J. ; Walt, Stephen M.(2007): The Israel Lobby and U. S. Foreign Policy, New York, Farrar,Straus and Giroux.

Montefiore, Simon Sebag(2004): Stalin: The Court of the Red Czar, New York, Alfred A. Knopf.

Morgenthau, Hans J. (1985): Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace, Sixth Edition, New York, Alfred A. Knopf.

Gültekin SÜMER

“PKK’yı İran’a Karşı Cesaretlendirdik”, Milliyet, 4.4.2009.

Rubin, James P.(2008): “Building a New Atlantic Alliance: Restoring America’s Partnership with Europe”, Foreign Affairs, 87, 4,s.99-111.

Sanberk, Özden, “Türk-Amerikan Ortak Vizyon Belgesi”, Radikal, 15.7.2006.
“Stratejik Ortaklık Belgelendi”, Milliyet, 6 Temmuz 2006.

T.C.Dışişleri Bakanlığı(2006), <http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/Bolgeler/Ortak%20Vizyon%20kağıdı-nihai%20Türkçe.doc> (17.03.2009)

Tellis, Ashley J. (2006) :”The Evolution of U.S.-Indian Ties: Missile Defense in an Emerging Strategic Relationship”, International Security, 30,4, s.113-152.

Walt, Stephen M. (1987):The Origins of Alliances, Ithaca, Cornell University Press.

Watson,Adam(1993):The Evolution of International Society, London, Routledge.

Zakaria,Fareed(1992): “Realism and Domestic Politics: A Review Essay”, International Security, 17,1,s.177-198.